

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Přemysl Žák

**Praxe hudební složky liturgického života
v Pražské arcidiecézi
Sonda do hudebně liturgické praxe
vybraných farností**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Martin Pšenička

Praha 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 13. 7. 2021

Přemysl Žák

Bibliografická citace

Praxe hudební složky v Pražské arcidiecézi : Sonda do hudebně liturgické praxe vybraných farností : bakalářská práce / Přemysl Žák ; vedoucí práce: Martin Pšenička. -- Praha, 2021. -- 45 s.

Anotace

Práce si klade za cíl učinit náhled současné praxe liturgické hudby v Pražské arcidiecézi. K tomuto účelu je vybráno podle určitých kritérií několik farností, ve kterých je dále provedeno dotazníkové šetření.

V teoretické části se práce zabývá východisky pro vymezení pojmu liturgická hudba a vývojem chápání její funkce v dokumentech magisteria 20. století. Dále si všímá reálných dopadů těchto dokumentů, zejména dokumentů 2. vatikánského koncilu, na situaci v České republice.

Praktická část je věnována zpracování dotazníku. Nejprve jsou stanoveny okruhy, kterých se šetření týká. Na základě toho jsou pak formulovány otázky pro kněze jednotlivých farností. Výsledky jsou zpracovány a vyhodnoceny ve vztahu k dokumentům magisteria. Dotazník je zadán formou on-line ankety, která umožňuje snadnější vyplňování i zpracování.

Klíčová slova

liturgická hudba, liturgie, liturgické písně, liturgická praxe, dokumenty magisteria, dotazník, Pražská arcidiecéze, farnosti, mše svatá, liturgické předpisy

Abstract

Practice of the music component of liturgical life in the Prague Archdiocese
A probe into music liturgical practice in the selected parishes

The aim of this paper is to make the preview to the current practice of liturgical music in the Prague Archdiocese. For this purpose, several parishes are selected according to certain criteria for a questionnaire survey.

The theoretical part deals with the starting points for the definition of the notion of „liturgical music“ and with the development of understanding of its function in the magisterial documents of the 20th century. It also assesses the real impact of these documents, especially those of the Vatican Council II., on the situation in the Czech Republic.

The practical part is devoted to a questionnaire survey. First, the areas covered by the survey are set out. On this basis, questions are then formulated for the priests of the parishes.

The results are processed and evaluated in comparison with the magisterial documents. The questionnaire is distributed in the form of an online survey, which allows easier filling out and evaluation.

Keywords

liturgical music, liturgy, liturgical songs, liturgical practice, documents of the magisterium, questionnaire, Archdiocese of Prague, parishes, Holy Mass, liturgical regulations

Počet znaků (včetně mezer): 92 550

Poděkování

Chtěl bych poděkovat svému vedoucímu práce P. Christianovi za to, že se mě ujal, a neměl to se mnou lehké. Děkuji mu též za jeho podporu i kritické poznámky. Ale hlavně děkuji Tobě věčný Bože, Ty víš za co všechno. Amen.

Obsah

Úvod.....	11
Cíl práce.....	11
Metodika práce.....	11
TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1. Liturgie v plánu Zjevení.....	13
2. Liturgie a život církve.....	14
2.1 Co je to liturgie?.....	14
2.2 Církev.....	14
2.3 Činnosti církve.....	15
3. Funkce hudby v liturgii.....	16
4. Hlavní myšlenky týkající se liturgické hudby v dokumentech magisteria do 2. vatikánského koncilu.....	18
4.1 Tra le sollecitudini (TLS) – Pius X, Motu proprio, 1903.....	18
4.2 Divini cultus (DC) – Pius XI, Apoštolská konstituce, 1928.....	19
4.3 Mediator Dei (MD) – Pius XII, Encyklika, 1947.....	19
4.4 Musicae sacrae disciplina (MSD) – Pius XII, Encyklika, 1955.....	20
4.5 De musica sacra et sacra liturgia (DMSSL) – Pius XII, Instrukce, 1958.....	21
5. Vývoj liturgické hudby po 2. vatikánském koncilu.....	21
5.1 Sacrosanctum concilium (SC) – konstituce II. vatikánského koncilu, 1963.....	22
5.2 Musicam Sacram (MS) – instrukce, 1967.....	23
5.3 Direktář pro mše s dětmi – instrukce, 1973.....	25
6. Další vývoj liturgické hudby v našich zemích.....	26
6.1 Oficiální kancionály.....	26
7. Další podklady pro provozování liturgické hudby u nás.....	28
7.1 Předpisy katolické církve týkající se liturgické hudby, 1998.....	28
7.2 Směrnice ČBK pro používání liturgické hudby při bohoslužbách, zvláště ve vztahu k mládeži – 2015.....	29
7.3 Zpívejte Pánu – 2017.....	31
SHRNUTÍ.....	34
8. Cíle liturgie a liturgické hudby.....	34
8.1 Sláva Boží.....	34
8.2 Posvěcení věřících.....	34

8.3 Vzdělání věřících.....	35
9. Oblasti vyjadřující vlastnosti a principy liturgické hudby.....	35
9.1 Posvátnost.....	35
9.2 Právě umění.....	37
9.3 Univerzalita - všeobecnost.....	38
9.4 Gregoriánský chorál a latina.....	39
9.5 Společný zpěv (předepsaný zpěv).....	39
PRAKTICKÁ ČÁST.....	41
10. Farnosti.....	41
11. Tvorba dotazníku.....	42
11.1 Struktura dotazníku.....	42
11.2 Výběr témat.....	45
11.3 Otázky dotazníku.....	45
12. Výsledky z dotazníkového šetření.....	52
12.1 Společný zpěv (předepsaný zpěv).....	53
12.2 Kvalita hudby, vzdělání.....	53
12.3 Posvátnost.....	53
12.4 Univerzalita.....	54
12.5 Aktivita.....	55
13. Závěr.....	55
Seznam použitých zkratk.....	57
Seznam literatury.....	58
Elektronické zdroje.....	59
Přílohy.....	61
Výsledky dotazníku.....	61

Úvod

Církev po II. Vatikánském koncilu se v mnohém přiblížila modernímu světu. Zažité tradiční způsoby slavení liturgie byly novými předpisy změněny a hledal se nový způsob bližší původnímu prožívání v raném křesťanství a bližší k lidem. Během více než půlstoletí však vyvstávají stále nové otázky, jak správně uchopit svobodu plynoucí z aktivní účasti na liturgickém dění. Jedním z takových pokusů, jak na ně reagovat, je i tato práce.

Jako muzikant, který nevyrostal v křesťanském prostředí, jsem měl tu možnost se na dění v našich kostelích podívat nezúčastněným pohledem. Na jedné straně neuvěřitelná síla mysteria Ježíšovy oběti a na druhé straně hudba, která ve mně někdy vzbuzovala rozpaky. Jako nově pokřtěný jsem se musel v Církvi vyrovnávat s některými věcmi, kterým jsem ještě úplně nerozuměl, a proto jsem trpělivě čekal, až pochopím, co je špatně.

Zhruba před deseti lety, kdy jsem začal hledat prameny informací z oblasti liturgické hudby, jsem zjistil, že žádné jednoduché zpracování vhodné pro nováčka v této oblasti, neexistuje. Tehdy se začala rodit myšlenka prozkoumat původní zdroje informací, dokumenty Magisteria, ze kterých vše vychází.

Tématem této práce je ukázat na vzorku čtyř farností důležité principy praxe liturgické hudby. V praxi liturgického života farnosti tyto principy lépe vyniknou a stávají se konkrétnějšími a lépe uchopitelnými.

Cíl práce

Cílem práce je porovnání liturgické praxe čtyř farností Pražské arcidiecéze s konkrétními předpisy dokumentů Magisteria.

Metodika práce

Ke stanovenému cíli bylo nutné dobře prostudovat pokud možno všechny zásadní dokumenty Magisteria týkající se liturgické hudby. Jejich obsah bylo třeba dále uchopit v jejich návaznosti na sebe a v historickém kontextu, ve kterém vznikaly.

Vedle toho byl brán v úvahu i specifický vývoj liturgické hudby u nás, naše současné kancionály a některé důležité písemnosti umožňující se v dané oblasti orientovat.

Na základě studia dokumentů byly specifikovány základní oblasti, do kterých byly konkrétní předpisy rozčleněny. Tak vznikl materiál pro snadné porovnání praxe s dokumenty.

Byl vytvořen dotazník, popisující co nejúplněji praxi liturgického života ve farnosti. Otázky byly voleny tak, aby korespondovaly se specifikovanými oblastmi.

Odpovědi dotazníku byly rozděleny podle specifikovaných oblastí a společně vyhodnoceny porovnáním s konkrétními předpisy v rámci dané oblasti.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Liturgie v plánu Zjevení

Řekne-li se „liturgie“ každému z nás se pravděpodobně vybaví nějaká bohoslužba, pohřeb, křest, slavnostní požehnání apod. Někteří si tento pojem spojí s rituály nejrůznějších církví nebo jiných duchovních skupin. V každém případě si asi těžko dokážeme představit liturgii bez duchovního podtextu.

Slovo pochází z původního řeckého pojmu „λειτουργία“, v doslovném překladu „veřejné dílo“, kterým se označovala služba veřejnosti, ať už civilní nebo kultovní. Septuaginta ho používá ve smyslu výkonu kněžské služby v chrámu. Prvotní křesťané ho užívali i ve smyslu charity, služby církevní obci. Postupem času se v západních církvích ustálil význam slova liturgie jako bohoslužby.¹

U prvotního člověka v Edenu není v Písmu žádná činnost připomínající službu popsána. Člověk žil s Bohem v jednotě, žádných modliteb ani obětí tedy nebylo třeba. První popsanou „bohoslužbou“ byla až oběť prvních „zrozených“ – Kaina a Ábela. Člověk vyhnáný z rajské zahrady se znovu učil žít s Bohem a projevem jeho vztahu se staly úkony, které připomínaly Boží svrchovanost a závislost člověka na Boží vůli.

Život lidí, tak jak je popsán ve Starém zákoně, byl propojen s kulty, součástí kterých byla služba různým božstvům nebo silám, s nimiž lidé chtěli být zadobře. V příběhu vyvolení Abraháma a dále jeho potomků se profiluje Bůh – Hospodin – Stvořitel nejprve jako Bůh nejsilnější, později jako jediný (ostatní jsou jen výmysly). Jeho jedinečností je i vztah s lidem, který si vyvolil, kterému přislíbil svou přízeň navěky. Boží lid si ji tedy nemusí (a ani nemůže) „kupovat“ službou. Na druhé straně je lidem dán Zákon, kde je stanoveno, jak správně žít s Bohem. Jeho součástí je i služba Bohu. Důraz na přesné dodržování Zákona včetně liturgických předpisů, a na druhé straně tresty za jeho nedodržování, pak umožňují božimu lidu orientovat se ve vztahu k Bohu ve všech složitých situacích historie.

Zjevení Slova v Ježiši Kristu celou situaci povyšuje a vyjasňuje. Jeho Vtělení vyjevuje odvěký Boží plán spasení člověka a vyvolení Abrahámovu lidu jako jeho první nutnou fázi. Bůh se stal Člověkem, jako člověk žil a zemřel, aby zjevil svou pravou podstatu, kterou je Láska. Ze stovek položek Zákona zbylo jen přikázání lásky, ale ani to se vlastně nedá nařídit. Ukázalo se, že všechna nařízení příkazy a zákazy, tak nutné

¹ ADAM, A., *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, Vyšehrad 2008, s. 17-18

pro fungování lidské společnosti, jsou v odpovědnosti lidí. Důsledky špatného jednání pak nejsou trestem Božím. Hřích sám je bolestný tím, že vzdaluje od Boha.

Co se týče liturgie – bohoslužby, vznikající církev se učila především z příkladu svého Velekněze. Zničením Chrámu a rozšířením křesťanství mimo židovskou obec staré liturgické zvyklosti postupně zanikaly a základní inspirací se staly život, smrt a vzkříšení Ježíše Krista. První křesťanskou liturgií zmíněnou v Písmu pak bylo lámání chleba, tak jak to určil Pán při Poslední večeři. Lidé se přestali vztahovat k Bohu skrze přesně stanovené předpisy, ale skrze víru ve spojení s Ježíšem Kristem. Motivací ke službě lidem i Bohu se stala láska sama – spojení s Kristem otevírající cestu k Otci v Duchu svatém.

Další podstatná informace, kterou nám zjevuje Písmo je, že Bůh pozval všechny lidi, bez ohledu na jejich činy a přesvědčení. Ježíš však po svém vzkříšení ustanovuje organizaci – církev, nový Boží lid, jehož úkolem je šířit toto evangelium po celém světě. Právě jí odkazuje to, co se stává součástí nové bohoocty.

2. Liturgie a život církve

2.1 Co je to liturgie?

Dokument Sacrosanctum concilium 2. vatikánského koncilu uvádí:

„Liturgie je ... veřejná bohoocta, kterou koná tajemné tělo Ježíše Krista, a to hlava i údý. Proto každé slavení liturgie je činnost vynikajícím způsobem posvátná: je to dílo Krista kněze a jeho těla, církve. Z hlediska účinnosti se jí žádná jiná činnost církve titulem ani stupněm nevyrovná.“ (SC 7)

K pochopení předchozího je dobré si ujasnit některé pojmy.

2.2 Církev

„Boží Syn v lidské přirozenosti s ním spojené přemohl svou smrtí a svým vzkříšením smrt, vykoupil člověka a přetvořil jej v nové stvoření (srov. Gal 6,15; 2 Kor 5,17). Když totiž udělil svého Ducha bratřím povolaným ze všech národů, vytvořil z nich tajemným způsobem své tělo.

V tomto těle se Kristův život rozlévá do věřících, kteří se prostřednictvím svátostí tajemně, ale skutečně sjednocují s umučeným a oslaveným Kristem. (6)((6/Srov. sv. Tomáš, Summa Theol. III, q. 62, a. 5, ad 1.)) Křest nás totiž připodobňuje Kristu: ‚Neboť my všichni jsme byli pokřtěni jedním Duchem v jedno tělo‘ (1 Kor 12,13). Tento posvátný obřad představuje a uskutečňuje přidružení ke Kristově smrti a k jeho vzkříšení: ‚Tím křestním

ponořením do jeho smrti byli jsme spolu s ním zaživa pohřbeni. Neboť jestliže jsme s ním srostli tak, že jsme mu podobní v jeho smrti, budeme mu tak podobní i v jeho zmrtvýchvstání‘ (Řím 6,4-5). Při lámání eucharistického chleba máme skutečnou účast na těle Páně a jsme povznášeni ke spojení s ním a mezi sebou: ‚Protože je to jeden chléb, tvoříme jedno tělo, i když je nás mnoho, neboť všichni máme účast na jednom chlebě‘ (1 Kor 10,17). Takto se všichni stáváme údy tohoto těla (srov. 1 Kor 12,27) ‚a každý jsme sobě navzájem údy‘ (Řím 12,5).“ LG 7

Uvedené lze pochopit asi tak, že s vírou v zmrtvýchvstalého Ježíše Krista přistupujeme ke křtu. Ve křtu umíráme tomuto světu a hříchu a stáváme se tělem Ježíše Krista. Jeho život (Duch svatý) se rozlévá prostřednictvím svátostí do nás. Když jíme jeden chléb – živého Krista, sjednocujeme se s ním a mezi sebou. Tělem Kristovým tedy nejsme jako jednotlivci, ale jako církev.

2.3 Činnosti církve

„Setrvali v apoštolském učení, v bratrském společenství, v lámání chleba a v modlitbách. Všechny naplňovala bázeň, poněvadž se prostřednictvím apoštolů dělo mnoho divů a znamení. Všichni, kteří přijali víru, drželi pevně pohromadě a měli všechno společné. Prodávali všechn svůj majetek a dělili ho mezi všechny, jak kdo potřeboval. Každý den zůstávali svorně v chrámu, po domech lámali chléb a jedli pokrm v radosti a s upřímností srdce, chválili Boha a těšili se všeobecné oblibě. A Pán rozmnožoval den co den počet povolanych ke spáse a církvi.“ (Sk 2,42-47)

„Proto církev hlásá zvěst spásy nevěřícím, aby všichni lidé poznali jediného pravého Boha a toho, kterého poslal, Ježíše Krista, aby se odvrátili od svých cest a činili pokání. (17) ((17/Srov. Jan 17,3; Lk 24,47; Sk 2,38.)) Věřícím pak má stále znovu hlásat víru a pokání; kromě toho je musí připravovat k přijímání svátostí, učit je zachovávat všechno, co přikázal Kristus (18)((18/Srov. Mt 28,20.)) a povzbuzovat je ke všem skutkům lásky, zbožnosti i apoštolátu. Těmito skutky se má projevit, že věřící křesťané nejsou sice z tohoto světa, že však jsou světlo světa a oslavují Otce před lidmi.“ SC 9

Činnosti církve se tedy dají rozdělit podle údajů v Písmu na

- *martyria* „μαρτυρία“ – hlásání evangelia, svědectví vně i dovnitř církve;
- *liturgia* „λειτουργία“ – slavení křesťanské bohoslužby, svátostí;
- *diakonia* „διακονία“ – služby lásky, charita;

- *koinonia* „κοινωνία“ – život v křesťanském společenství lásky.^{2 3}

Po vysvětlení pojmů se vraťme se k úvodní otázce, co je vlastně liturgie v církevní praxi? Představme si mši svatou, farníky, kněze, varhaníka, scholu, ministranty, malé děti příp. hosty nebo i kolemjdoucí. Je to ono tajemné tělo Kristovo, které – sjednoceno s Ním – se obětuje Bohu Otci? Vidíme, že to tak jednoduché nebude.

Liturgie, v tomto případě její vrcholná podoba – eucharistie, mše svatá, je vystavěna tak, aby vytvořila prostor pro připojení co největšího počtu přítomných. Ti znalejší sledují strukturu mše, další se mohou připojit svojí vírou a v modlitbě a někteří, například malé děti, láskou skrze své rodiče. Komu se toto spojení „podařilo“ a komu ne, to ví jen Bůh. Občas nám mohou napovědět naše pocity, ale i ty mohou klamat.

„V tomto velkém díle, jež dokonale oslavuje Boha a posvěcuje člověka, Kristus vždycky k sobě přidružuje svou milovanou nevěstu církev. Ona prosí svého Pána a skrze něho vzdává poctu věčnému Otci.“⁴

Liturgie je tedy dílo Ježíše Krista a jeho tajemného těla – církve. V liturgii je člověk posvěcen, aby mohl oslavit Boha skrze Kristovu oběť. Toto posvěcení je pak vyjádřeno přijetím eucharistie – živého Krista – která vlévá Kristův život do žil každému přijímajícímu.

Podoba liturgie vznikala a mění se v církvi pod vlivem Ducha svatého. Na nás (údy tajemného těla Kristova) pak je, abychom se snažili pochopit Boží vůli a přispět k jejímu slavení.

3. Funkce hudby v liturgii

„Promlouvejte k sobě navzájem v žalmech, chvalozpěvech a duchovních písních; svým srdcem zpívejte a hrajte Pánu“ (*Ef 5,19*).

Hudba měla vždy zásadní místo v modlitbě. Ať už to byly chvalozpěvy a nářky zachycené třeba v žalmech, nebo později liturgické zpěvy gregoriánského chorálu. „Slovo ‚zpívat‘ (spolu s příbuznými slovy ‚zpěv‘ atd.) je vůbec jedním

2 ALBERICH, E. – DŘÍMAL, L. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008, s. 27

3 Pozoruhodná je poslední věta úryvku z koncilního dokumentu. Vyjadřuje, že věřící křesťan je (nebo by spíše měl být) mrtvý tomuto světu; oživován spojením s Ježíšem Kristem osvětluje tento svět Jeho světlem. V souvislosti s předchozím z toho vyplývá, že jednotlivé údy Kristova tajemného těla Pán „využívá“ k šíření Světla podle jejich obdarování. Vzhledem k tomu že Bůh miluje každého člověka až do krajnosti, děje se vše v nejlepším zájmu každého.

4 SC 7

z nejpoužívanějších slov v Bibli.⁵ I Ježíš Kristus se pravděpodobně modlil žalmy zpěvem.

Chce-li církev spolu se svým Pánem oslavit Boha, pak je zpěv a hudba přirozeným prostředkem, jak vyjádřit to, na co jen slova nestačí. Dá se říct, že je v pravém slova smyslu duchovní. „Právě v ní dochází k ‚lačnému opojení‘ z víry ... Lačnost tohoto opojení ovšem zůstává zachována proto, že Kristus a Duch patří dohromady ...“⁶

Hudba tedy k liturgii patří, dává jí „zvlášť vznešený ráz“⁷ Liturgie bez hudby vypadá chudě, jako v nouzovém stavu, kdy nepřítomnost zpívající církve působí nutnost texty zpěvů pouze říci.⁸ Zároveň když celá obec při liturgii zpívá posvátné texty, modlitby a duchovní písně, stává se snadněji chrámem Ducha a tělem Kristovým. „Nic nemůže být při posvátných obřadech slavnostnější a krásnější, než když celá obec vyjadřuje svou víru a zbožnost zpěvem“⁹ Jestliže tedy liturgie je slavností, dokonce slavností nejen lidskou, ale i nebeskou, těžko může církev setrvat pouze ve stavu „rozjímání“. Stav srdce se derou na světlo v podobě písní.

Podobně jako Ježíš Kristus měl božskou a lidskou přirozenost, tak i lidské emoce mohou sloužit věcem Božím i lidským. Proto i hudba, která tyto emoce vzbuzuje nebo je jejich produktem, může v sobě obsahovat obě polohy. Svatý Augustin toto popisuje jako „rozkoš sluchu“¹⁰ To znamená, že sebelepší hudba při liturgii nemůže sama o sobě zajistit správnou účinnost. Naopak se někdy stává, že „hrozí vpád virtuóznosti, marnivosti umění, jež se už nezakládá na službě celku, nýbrž chce do popředí postavit sebe sama“¹¹

Z předchozího vyplývá, že funkce hudby při liturgii je sice zásadní, ale musí sloužit podobně jako bohoslužebné předměty a rituály jednomu cíli – sjednocení církve s Ježíšem v Duchu svatém vztahujícímu se k Otci. Dá se říci, že v rámci liturgie je hudba taková „třešnička na dortu“, podobně jako vznešené prostředí kostela, zlato na oltáři apod. Kdo by však oslavoval bez nazdobeného dortu jen s naplněným korpusem?

5 RATZINGER, J., *Duch liturgie*, s. 119

6 *Tamtéž*, str. 123

7 SC 113

8 srov. *Mešní řád s modlitbami nad dary a s prefacemi*, s. 5

9 POSVÁTNÁ KONGREGACE OBŘADŮ: *O hudbě v posvátné liturgii Musicam sacram 16*

10 AUGUSTINUS, A., *Vyznání*, 2006, s. 351

11 RATZINGER, J., *Duch liturgie*, s. 128

4. Hlavní myšlenky týkající se liturgické hudby v dokumentech magisteria do 2. vatikánského koncilu

4.1 Tra le sollecitudini (TLS) – Pius X, Motu proprio, 1903¹²

„Motu proprio Pia X. z 22. listopadu 1903 bylo po dlouhé době výrazným zásahem papeže do oblasti církevní hudby.“¹³

Dělo se tak v době velkých změn ve společnosti, které zvyšovaly napětí mezi světským a duchovním. V této složité situaci vystupoval svatý Pius X. v rámci svého hesla „Instaurare omnia in Christo.“ Právě v Kristu je propojení lidství a božství dokonalé. A tento princip je cítit i v dokumentu Tra le sollecitudini. Hned v první větě instrukce obsažené v dokumentu je vyjádřeno vše podstatné:

„Posvátná hudba, jako nedílná (integrální) část slavné liturgie má s ní společný všeobecný cíl, totiž slávu Boží a posvěcení i vzdělání věřících“ (TLS 1)

Hudba je tedy pro liturgii zásadní a nese spolu s liturgií samotnou společný cíl:

- 1) slávu Boží – Bohu dáváme to nejlepší a to, co je určeno jen pro Něj
- 2) posvěcení věřících – hudba má sjednocovat věřící se vším stvořením a pozdvihovat jejich ducha, tak aby mohli předstoupit před Boží tvář.
- 3) vzdělání věřících – k slavení liturgie je třeba vyvinout úsilí, aby účast věřících byla co nejlepší, aby hudba i vše ostatní splňovalo ta nejvyšší kritéria kvality.

Z těchto cílů pak vyplývají vlastnosti posvátné hudby:

- I. posvátnost – „musí být ... prosta všeliké světskosti netoliko sama v sobě, nýbrž i ve způsobu, jakým bývá podávána od účinkujících.“
- II. pravé umění – to nejlepší z hudebního umění
- III. všeobecnost – měla by sjednocovat. Pokud nějaký národ (nebo jiná skupina) použije svůj osobitý výrazový prostředek (např. bubny u domorodých kmenů), musí to být tak „... aby nikdo z jiného národa při jejich poslouchání neměl nepříznivý dojem.“ (TLS 2)

Na základě těchto předpokladů se dokument věnuje některým oblastem. Vzhledem k pozdějšímu vývoji je třeba uvést především tyto:

¹² ČALA, A., *Duchovní hudba*. Olomouc 1946. Dodatek 1, s. 208-215

¹³ TALÁŠ, O., *Církevní zákonodárství o posvátné hudbě a jeho recepcie v českých zemích od Tra le sollecitudini do II. vatikánského koncilu, dipl. práce, cyrilometodějská teologická fakulta UP, 2018*

- gregoriánský chorál, jako vrchol dokonalosti, měřítko a nejvyšší vzor pro posvátnou hudbu (příkladem jiné vhodné hudby je například polyfonie – Palestrina) (TLS 4)
- moderní (myšleno umělé) hudba je možná. Je zde však velké nebezpečí světských vlivů (líbivosti) „vnitřní stavba, rytmus a tak zvaná konvenčnost ... odpovídají jen velmi špatně požadavkům pravé liturgické hudby.“ (TLS 6)
- latina – vlastní jazyk římské Církve (TLS 7)
- zpěv – vlastní církevní hudba je hudba vokální. Varhany a ostatní nástroje doprovázejí při liturgii zpěv. (TLS 15-18)
- hudba má sloužit slovu „... hudba je pouze částí liturgie a její pokorná služebnice“ (TLS 23)
- apel na vzdělávání hudebníků a na zřizování odborných komisí v diecézích (TLS 24-28)

4.2 Divini cultus (DC) – Pius XI, Apoštolská konstituce, 1928 ¹⁴

Dokument shrnuje myšlenky Tra le sollecitudini ve formě nařízení Magisteria. Jeho text působí zpočátku jako obhajoba, kde argumentem k vyžadování daných předpisů Magisteria je především učitelský úřad Církve a pak tisíciletá tradice kvalitní liturgické hudby. Zároveň je zde apelováno na výchovu hudebníků v liturgickém duchu už od dětství. Závěr dokumentu vyjadřuje obavu z potíží, které vzniknou při prosazování těchto zásad a povzbuzení pro biskupy a ordináře.

Z důležitých myšlenek dokumentu je zajímavé zmínit prohlášení, že církev **nepovažuje zpěv s nástrojovým doprovodem za dokonalejší formu hudby** nebo za vhodnější pro posvátné účely. (srov. II. oddíl, § 4, VII.)

4.3 Mediator Dei (MD) – Pius XII, Encyklika, 1947 ¹⁵

Tato encyklika nabízí ucelený pohled na problematiku liturgie, což odpovídá i rozsahu textu. Popis situace a stanovení pravidel je zde často střídáno se vzletnými teologickými obrazy podtrhujícími význam, vznešenost a krásu liturgie.

14 PIUS XI., *Konstituce o liturgii, gregoriánském zpěvu a posvátné hudbě z 20. prosince roku 1928*, Praha: Editio Cyril, 1958

15 PIUS XII., *encyklika Mediator Dei* (2. 10. 1947), AAS 39 (1947), s. 521–600

V oblasti liturgické hudby se potvrzuje privilegium **gregoriánského chorálu**. (MD 189)

Dále se opět zdůrazňuje důležitost **společného zpěvu**. (MD 190)

Dokument nezapomíná ani na **hudbu** (myšleno nástrojovou, artificiální) a **moderní zpěv** „... neobsahují-li nic světského nebo nevhodného pro posvátnost místa liturgického úkonu ani nevznikají z prázdné snahy po něčem zvláštním a neobvyklém, ... mohou nemálo přispěti k lesku posvátných obřadů a zároveň osvěžení pravé zbožnosti.“ (MD 191)

Z dalších bodů, které se vyskytovaly v předchozích dokumentech, je třeba zmínit důležitost **lidového náboženského zpěvu** přesně prováděného a konaného s přiměřenou vážností. „Kéž svorný a mohutný zpěv vašeho lidu vystupuje k moři jako hukot vln mořských a vyjadřuje lahodně a svěže jedno srdce a jednu duši, jak se sluší na bratry a syny téhož Otce.“ (MD 192).

4.4 Musicae sacrae disciplina (MSD) – Pius XII, Encyklika, 1955¹⁶

Po sedmi letech přichází Pius XII. S encyklikou, která hlouběji rozvíjí téma liturgické hudby. Stanovená pravidla z minulých dokumentů zde hodlá znovu potvrdit, vštěpovat, ukázat v novém světle a podpořit novými důkazy (srov. MSD 3). Ukazuje, že církev musí na těchto principech trvat (MSD 17), aby posvátnou hudbu chránila přede vším, co by mohlo snížit její důstojnost (MSD 21).

Samotné umění by každý křesťan měl posuzovat ve světle jeho shody a souladu posledním cílem člověka. (MSD 24). Důstojnost duchovní hudby je tím větší, čím je bližší eucharistické oběti (MSD 34).

Dále se autor zamýšlí nad posvátností, kvalitou a především **univerzalitou gregoriánského chorálu** (MSD 45). Proto nabádá k výchově všech věřících v tomto duchu.

Jako další kvalitní alternativa je zde zmíněna polyfonie starých mistrů (MSD 53). U nové (myšleno aritficiální) hudby dokument varuje před těžkým a bombastickým stylem, profánností a křiklavostí. Zároveň upozorňuje nad riziko skládání hudby **nedostatečné kvality pro liturgii**.

¹⁶ PIUS XII., *encyklika Musicae sacrae disciplina* (25. 12. 1955), AAS 39 (1956), s. 5–26

Co se týče **hymnů v lidovém jazyce** Pius XII. upozorňuje, že by měly používat prostý jazyk a jednoduchou melodii při zachování důstojnosti a vážnosti.

Na závěr doporučuje spolupráci biskupů a ordinářů s odborníkem sledujícím danou oblast.

4.5 De musica sacra et sacra liturgia (DMSSL) – Pius XII, Instrukce, 1958¹⁷

Tato obsáhlá instrukce detailně popisuje tematiku posvátné hudby. Vymezuje pojmy a dává obecné i konkrétní instrukce k provozování liturgické nebo neliturgické hudby.

Neobsahuje žádné nové přístupy, jen pečlivým posuzováním aplikuje principy stanovené v předchozích dokumentech do řádu tradiční latinské mše ve všech jejích podobách. Po liturgické reformě odstartované II. vatikánským koncilem přínos tohoto dokumentu není tak výrazný.

Charakterizuje dvojí druh bohoslužeb, liturgickou a lidovou, a konkretizuje užití jednotlivých druhů náboženské hudby.

Klade velký důraz na zachování posvátnosti a to zamezením provozování **nedokonalé nebo nedůstojné** hudby, případně rušení **podněty zvenčí** (muzikanti, televizní štáb apod.)

Připouští vybrané **hymny v národním jazyce** při mši svaté. Avšak pouze, je-li zároveň zachován zpěv latinského textu.

Pro provozování polyfonní a moderní (myšleno artificiální) hudby je nutné přísné dodržení zásad uvedených v dokumentu *Musicae sacrae disciplina* a po schválení příslušnou komisí.

Nástroje, které mají vyloženě světský ráz se v rámci liturgie zakazují. Zakazuje se též **reprodukováná hudba** v jakékoli funkci.

5. Vývoj liturgické hudby po 2. vatikánském koncilu

Pro současnou praxi liturgické hudby se stal zásadním 2. vatikánský koncil, který aktualizoval pojetí církve v současném bouřlivě se vyvíjejícím světě. Na jednu stranu představil církev světu a na straně druhé připustil, že svět může ovlivňovat její podobu. Co se týče posvátné liturgie věnoval jí konstituci Sacrosanctum concilium.

¹⁷ *tamtéž*, s. 96

5.1 Sacrosanctum concilium (SC) – konstituce II. vatikánského koncilu, 1963

V úvodu se popisují důvody jejího sepsání konstituce:¹⁸

- 1) prohlubování křesťanského života věřících
- 2) přizpůsobení potřebám současné doby
- 3) sjednocení věřících v Kristu
- 4) pozvání do církve pro všechny

Vzhledem k tomu, že liturgická hudba je integrální součástí posvátné liturgie, stávají se tyto důvody základní motivací pro nové pohledy i na ní.

Liturgické hudbě je věnována kapitola 6 (odst. 112-121). Navazuje se tu na předchozí dokumenty, když je stanoven účel liturgické hudby „**k oslavě Boha a posvěcení věřících**“ (SC 112). Obsah této kapitoly je uveden v bodech:

- Umožňuje používat **národní jazyk** a dává doporučení k podpoře a vzdělávání příslušných hudebníků. (SC 113)
- **Potvrzuje gregoriánský chorál** jako „vlastní zpěv římské liturgie“ (SC 116) a doporučuje vydání jednodušší sbírky pro menší kostely.
- Na druhé straně ale klade velký důraz na **podporu lidového náboženského zpěvu**, aby mohly i při liturgii „znít hlasy věřících“ (SC 118 a 119).
- Mezi hudebními nástroji jsou vyzdviženy varhany a vedle nich „**lze připustit i jiné nástroje**“. Posouzení jejich vhodnosti má na starost liturgická komise, případně komise pro liturgickou hudbu příslušné diecéze (SC 44,45).
- Závěr kapitoly obsahuje provolání k umělcům, kteří by měli tvořit skladby „nesoucí pečeť pravé liturgické hudby“. **Texty** pro zpěv by měly být vybírány „především z **Písma svatého a z liturgických textů**“.

Téma liturgické hudby je v konstituci Sacrosanctum concilium vyjádřeno velmi zhuštěně a stručně. Po jejím přečtení mohou tak vznikat mnohé otázky a nejasnosti. Také implementace v různých prostředích může být nejasná. Proto už od vydání konstituce (1963) bylo vynakládáno velké úsilí k sestavení prováděcí instrukce. Teprve

18 SC 1

po složitém procesu bylo odsouhlaseno Pavlem VI. znění instrukce *Musicam sacram* (5. 3. 1967).¹⁹

5.2 *Musicam Sacram* (MS) – instrukce, 1967

V textu této instrukce je patrná snaha vyjasnit rozpory týkající se pojetí vlastního úkolu liturgické hudby. Už v úvodu můžeme číst formulaci „Můžeme doufat, že duchovní správcové, hudební umělci i věřící ochotně přijmou tyto směrnice a budou svorně usilovat o dosažení pravého cíle církevní hudby. Tímto cílem je *„oslava Boží a posvěcení věřících“*“²⁰. Z toho lze vycítit velký apel na všechny zúčastněné k hledání správné cesty ve společném duchu.

- V první obecné části je kladen důraz na to, aby se **lid spolu s knězem sjednotil prostřednictvím společného zpěvu** nebo zpěvu s odpovědí lidu. Knězi, stejně tak jako každému pokřtěnému účastníku mše svaté, je to dokonce kladeno za povinnost, nemá-li opravdu pádný důvod nezpívat. Důležitým bodem je to, že „Církev **nevyklučuje žádný druh církevní hudby** z liturgických úkonů, jen když odpovídá duchu dotyčného liturgického úkonu a povaze jednotlivých částí (SC 116) a když nebrání povinné činné účasti lidu.“²¹
- Další část popisuje úlohu konkrétních účastníků liturgie. Znovu formuluje povinnost aktivní účasti kněží i věřících na mši svaté, včetně zpěvu, **přiměřenost účinkování scholy a sboru**, které dovoluje lidu se aktivně zapojit. Zároveň vybízí kněze, aby se účastnil zpěvů s lidem.
- Další část rozvíjí instrukci *De musica sacra et sacra liturgia* z roku 1958, kde byla rozlišena mše slavnostní, zpívaná a čtená. Stanoví **tři stupně možnosti zpěvu** při liturgii podle té které obce věřících, přičemž první stupeň se nesmí nikdy vynechat. Dále upravuje, jak se které části mše mají zpívat (viz tabulka Stupně zpívané mše).
- Další dvě části hovoří o zpívání církevních hodin a hudbě při **jiných liturgických úkonech církve**, než je mše svatá. Zdůrazňuje, že zde je vhodné uplatnění děl, které se k eucharistii nehodí.

19 TUČKOVÁ, Z. *Hudba v liturgii po Druhém vatikánském koncilu v českých zemích*, s. 23

20 instrukce *Musicam sacram*, 1967, odst. 4

21 *tamtéž*, odst. 9

Stupně zpívané mše (podle Musicam Sacram):²²

	Den v liturg. době/památky											
	Svátek											
	Neděle											
	Slavnost											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Úvodní obřady												
Vstupní zpěv			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Kříž a pozdrav								•	•	•	•	•
Pane, smiluj se				•	•	•	•	•	•	•	•	•
Sláva				•	•	•	•	•	•	•	•	•
Vstupní modlitba							•	•	•	•	•	•
Bohoslužba slova												
První čtení												•
Zpěv po prvním čtení		•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Druhé čtení												•
Zpěv před evangeliem		•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Aklamace k evangeliu									•	•	•	•
Evangelium											•	•
Věřím									•	•	•	•
Přímluvy								•	•	•	•	•
Slavení eucharistie												
Zpěv k přípravě darů			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Modlitba nad dary								•	•	•	•	•
Preface s dialogem					•	•	•	•	•	•	•	•
Svatý				•	•	•	•	•	•	•	•	•
Eucharistická modlitba										•	•	•
Aklamace po proměnění								•	•	•	•	•
Doxologie					•	•	•	•	•	•	•	•
Modlitba Páně s úvodem						•	•	•	•	•	•	•
Embolismus								•	•	•	•	•
Pozdravení pokoje								•	•	•	•	•
Beránku				•	•	•	•	•	•	•	•	•
Zpěv k přijímání			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Děkůčinění			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Modlitba po přijímání							•	•	•	•	•	•
Závěrečné obřady												
Pozdravení a požehnání								•	•	•	•	•
Propuštění								•	•	•	•	•
Zpěv na závěr			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•

²² Cikrle, K., Sehnal, J. Příručka pro varhaníky, s. 81

- Dvě kapitoly o jazyku písní připomínají důležitost **gregoriánského chorálu**, zvláště v římské liturgii. Duchovní správcové se mají postarat o to, „aby věřící dovedli recitovat nebo zpívat části mešního řádu, pro ně určené, **také latinsky**“²³ Pokud je to vhodné, je možno latinské písně a písně v jazyce národním zařadit i současně v jednom liturgickém úkonu. Je možno též vybírat ze zděděného **pokladu národní tradice**.
- Dále se pojednává o nástrojové hudbě. Na první místo jsou kladeny **varhany**. Z ostatních nástrojů **mají být vyloučeny** ty, které se „podle obecného mínění a obecné praxe hodí jen pro hudbu světskou“. Nástroje mají **doprovázet zpěv**, nemají jej přehlušovat ani hrát při zpěvu kněze. Samostatně mohou hrát jen při předepsaných částech mše a v daných obdobích liturgického roku. Nesmějí hrát bez zpěvu při hodinkách a mších za zemřelé. Zároveň mají ctít ticho předepsané při mši.
- Na závěr instrukce doporučuje součinnost **diecézních komisí pro liturgii a hudbu** v rámci jednoho území (státu).

Instrukce *Musicam sacram* je vedena v duchu koncilu – otevřít věřícímu krásu liturgie jeho aktivní účastí a hlubším porozuměním. K tomu přispívá zařazení písní v národním jazyce, použití různých nástrojů, což evokuje i různé žánry. Na druhé straně vyzdvihuje tradiční pojetí s varhanami a gregoriánským chorálem. Podporuje též tradiční písně, jejichž texty se po schválení mohou i poněkud odlišovat od dění při liturgii. To všechno je vedeno v dobré víře, že křesťanu a především duchovnímu správci by mělo jít o sjednocení posvátné liturgie církve v Duchu svatém s cílem „oslavy Boží a posvěcení věřících“.

5.3 Direktář pro mše s dětmi – instrukce, 1973²⁴

Hlavní myšlenky:

- Je potřebné „aby děti, i když už mají určitý smysl pro Boha a božské věci, zakoušely podle věku a osobního rozvoje také lidské hodnoty, které jsou ve slavení eucharistie obsaženy“

²³ *Tamtéž*, odst. 47

²⁴ KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU, *Direktorium pro mše sv. s dětmi (Directorium de Missis cum pueris)*, MCM Olomouc 1992

- Při mších dospělých s dětmi děti „mohou např. přinášet dary nebo zpívat některý z mešních zpěvů.“
- Při mši dětí pouze s několika dospělými by se mělo hodně zpívat a používat hudební nástroje k doprovodu (aktivita dětí).
- Je možné přizpůsobení textu společného *Sláva, Věřím* apod. mentalitě dětí.

6. Další vývoj liturgické hudby v našich zemích

Církev – Tělo Kristovo má jistě mnoho údů, ale všechny tvoří jeden celek. Čím méně jsou tyto údy svázány předpisy, tím mohou lépe celku sloužit. Pokud však na tělo zapomínají, mohou jít i proti sobě. Církev svázaná po staletí přísnými předpisy se otřásla svobodou znovuodkrytou na koncilu v základech. Tak i liturgická reforma se pro některé stala kamenem úrazu ale pro druhé svobodou v Kristu.

Instrukce *Musicam sacram* se stála základem od kterého se odvíjela pravidla liturgické hudby po celém světě. U nás se na jejím základě vytvořila liturgická komise, která vydala 1969 nový mešní řád v mateřském jazyce. Zároveň už dlouho předtím klíčila myšlenka vytvoření nového jednotného kancionálu pro české a moravské země. Zároveň vznikaly hudební doprovody k žalmům (Korejs a Olejník) a opravdu mnohá zhudebněná ordinaria v českém jazyce, ze kterých se dnes využívají ve většině farností jen tři (Bříza, Eben, Olejník).

6.1 Oficiální kancionály

Jednotný kancionál – 1973

Základem se stal seznam písní sestavený během internace řeholníků v Želivském klášteře v 50. letech. Ten se pak doplňoval o další podněty. Výběr a diskuse probíhaly na základě těchto hledisek:

1. Základním požadavkem bylo „aby v něm diecéze našly to co potřebují. Proto byly zařazeny i některé písně, které nebyly ani liturgicky, ani umělecky zcela vhodné.“
2. Kostelní píseň by měla být zpívaná modlitba. Text by měl být sdílný a srozumitelný
3. Soulad textu s pokoncilní teologií.

Jednotný kancionál vydaný v roce 1973 v sobě obsahoval mnoho kompromisů chyběly tam mnohé hodnotné písně a zároveň tam nakonec zůstaly písně s pochybnou uměleckou i obsahovou kvalitou. Jak vzpomíná František Šmíd: „Zde jsem poznal vrtkavost parlamentního způsobu výběru písní, stejně jako hledání „optimálního vžitého znění“. Výsledek často závisel na bojovnosti příslušného diecézního zástupce. Vzpomínám si, jak píseň Bůh Ti tento život dal (Jednotný kancionál č. 914) byla 4x navržena na vyřazení a vždy nakonec přijata.“²⁵

V roce 1990 došlo novému doplněnému vydání, v roce 1992 k vydání pro Olomouckou arcidiecézi a v roce 2004 pak k vydání „zeleného kancionálu“ pro Královéhradeckou diecézi.

Od dob svého vzniku kancionál prošel mnohými úpravami a doplněními. Nicméně původní problém kompromisů vedoucích k ponechání nekvalitních až nevhodných písním pouze z důvodů zažitých zvyklostí je v kancionálu patrný dodnes.

Mešní zpěvy – 1989

Paralelně s jednotným kancionálem už od konce šedesátých let vznikal další zpěvník – Mešní zpěvy. Neměl být konkurencí, ale jakousi českou podobou *Graduale Romanum*. Na rozdíl od jednotného kancionálu vznikaly Mešní zpěvy v menší skupině liturgiků a odborníků na liturgickou hudbu která si kladla tyto cíle:

1. „vytvořit ucelený liturgický soubor pro všechny mešní formuláře s provázaností na hymnář
2. respektovat muzikologicky správné znění melodií založené na studiu původních pramenů a nezařadit nehodnotné písně
3. při úpravě textů nedělat zbytečné změny a vycházet ze zásad, které publikoval prof. A. Škarka
4. pokud možno nezaložit zbytečnou nejednotu v melodiích“²⁶

Písně byly vybírány a řazeny tak, aby co nejlépe odpovídaly římskému graduálu. Základem se stal poklad starých kancionálů, který „svědčí o víře a hloubce náboženského myšlení našich předků. Často nás překvapí originální způsob vyjádření

25 Korejs, B. v rozhovoru s autorkou in: TUČKOVÁ, Z. *Hudba v liturgii po Druhém vatikánském koncilu v českých zemích*, s. 30

26 ŠMÍD, František: Můj pohled na naše soudobé kancionály. In: *Psalterium*. Ročník 1, číslo 2/2007, 15. duben 2007, s. 15.

náboženských pravd, s nímž se jinde nesetkáváme. Toto „dědictví otců“, které vyrostlo a dozrálo v našem domácím prostředí, je nesporným přínosem národní kultury k společnému rozvíjení a růstu křesťanské kultury vůbec.“²⁷ Vzhledem k vysokým kvalitám melodií zajásá srdce nejednoho hudebníka. Zároveň hlubokost textů přivádí zpěváka i posluchače k zamyšlení.

Mešní zpěvy vyšly v obrovském nákladu ve Vatikánu v roce 1990. Jsou určeny především pro neděle a svátky a měly by být obohacením nebo protiváhou emocionálně-sentimentálnímu pojetí lidové zbožnosti převažující v leckterých farnostech.

7. Další podklady pro provozování liturgické hudby u nás

7.1 Předpisy katolické církve týkající se liturgické hudby, 1998²⁸

Text byl vytvořen proto, aby varhaníci a ředitelé kůrů byli „obeznámeni i s církevními předpisy na jejichž základě mají hudební stránku liturgie utvářet.“ Zároveň se v úvodu dodává: „Avšak znalost těchto dokumentů je špatná jak u varhaníků, tak i u kněží.“

Vyšel v roce 1998 a shrnuje důležité informace z církevních dokumentů liturgické obnovy týkající se liturgické hudby (LH).

- LH je nezbytnou a integrální součástí slavnostní liturgie.
- Zpívaná liturgie je považována za základ a vzor pro prostší formy.
- Cílem LH je posílení slavnostní modlitby církve.
- LH musí být **pravým uměním** – posouzení je třeba nechat odborníkům. Kvalitní hudba nemusí být náročná a už vůbec ne nesrozumitelná pro prostý lid.
- LH musí být co nejtěsněji **spjatá s liturgickým děním** (liturgickou dobou, biblickým čtením a částí mešní liturgie). Písně s nebiblickými, citově laděnými písněmi bývají pro liturgii nevhodné.

27 Mešní zpěvy, s. 7

28 ŠMÍD, F., *Předpisy katolické církve týkající se liturgické hudby*, Text připraven za podpory grantu FRVŠ 1454/98, knihovna KTF UK, Praha 1999

- Povinnost aktivní účasti účastníků na liturgii, tzn. včetně zpěvu. Uvádí se instrukce ze závazného dokumentu **Všeobecné pokyny k Římskému misálu**, týkající se účasti kněze a lidu na zpěvu ordinaria a propria.
- Úlohou **chrámového sboru** (scholy) je provádět odpovídajícím způsobem skladby z pokladu liturgické hudby a zároveň aktivně podporovat zpěv lidu.
- **Zpěvy ordinaria** může zpívat sbor jen když lid není zcela vyloučen z účasti na zpěvu (lépe je aby se lid nějak účastnil zejména zpěvu Sanctus a Credo).
- **Zpěvy propria** v latině zpívá většinou schola. Lid může zpívat lehčí refrény a jiné zpěvy).
- Písňe v národním jazyce mají u nás velkou tradici. Nenaplněným zůstává důrazné přání koncilu: **zachování latiny**, jako bohoslužebného jazyka.
- **Nové formy** LH by měly vždy vyrůstat z forem, které již existují a měly by se zavádět jen tehdy, vyžaduje-li to opravdový a jistý užitek církve. Totéž platí i pro použití netradičních hudebních nástrojů.
- Je třeba věnovat úsilí k **vybudování organizační struktury** pro provozování LH a zprostředkovat či alespoň podporovat vzdělání kněží i hudebníků v oblasti LH.

7.2 Směrnice ČBK pro používání liturgické hudby při bohoslužbách, zvláště ve vztahu k mládeži – 2015

Situaci s rytmickými písněmi řeší u nás Směrnice ČBK pro používání liturgické hudby při bohoslužbách, zvláště ve vztahu k mládeži (2015). Kromě seznamu schválených písní pro liturgii je zde uveden základní požadavek „aby se kladl důraz na potřebnou formaci a vzdělávání hudebních skupin mládeže v oblasti liturgie a liturgické hudby obecně“²⁹ Dokument si klade za cíl „přispět k překlenutí propasti, kterou někteří mezi vážnou hudbou a ostatními druhy hudby vidí ...“³⁰ Nejprve stanovuje základní kritéria pro **výběr liturgické hudby**:

1. Znalost zásad a pravidel podle kterých je uspořádán mešní lekcionář a dobrá komunikace s celebrantem

²⁹ Směrnice ČBK pro používání liturgické hudby při bohoslužbách, zvláště ve vztahu k mládeži, s. 2
³⁰ tamtéž, odst. 5

2. Inspirace evangeliem nebo ostatními biblickými texty dané mše, příp. zaměřením liturgické slavnosti nebo doby.

3. Vybírat texty s hlubší myšlenkou, vyhýbat se jazykovým klišé. Dbát na jazykovou i hudební stránku. „aby kvalitnímu teologickému obsahu odpovídalo literární zpracování i umělecká hodnota melodie respektující přízvучnost spisovné češtiny apod.“

4. Dbát na aktivní účast lidu.

5. Zvážit vhodnost zpěvu v daném prostoru. „užití varhan a jiných hudebních nástrojů v rámci jedné bohoslužby se nevylučuje ...“

Dále následuje popis zpěvů jednotlivých částí mešní liturgie.

Druhá část dokumentu se týká **tvorby liturgické hudby**. V částech „Tvorba nového zpěvu“ a „Zhudebnění již existujícího textu“ se hovoří o tom, že hudba má především podpořit a prohloubit význam zpívaného textu, který je svým významem vhodný k danému liturgickému úkonu. Dále se uvádí, že přetextování existující světské písně je v zásadě možné, ale přináší řadu rizik. Hlavním z nich je to, že asociace s originálem může odvádět myšlenky účastníků slavení od Boha. „Obecně lze říci, že je lepší se používání přetextovaných světských písní v liturgii vyhnout.“³¹

Ve třetí části směrnice jsou uvedeny parametry **duchovní hudby mimo liturgii**.

- má vztah ke křesťanské víře a je touto vírou utvářena
- soustřeďuje celého člověka, aby se mohl otevřít Božímu působení
- vede účastníky i posluchače k svobodnému a harmonickému společenství s Kristem uprostřed

V závěru jsou uvedeny pravidla pro schvalování nové liturgické tvorby. Autoři ji mají předkládat k posouzení liturgické komisi ČBK a dále k schválení plénem ČBK.

Přílohy obsahují seznam zpěvů schválených pro liturgii a příklady vhodného výběru liturgických zpěvů pro konkrétní mše.

31 *tamtéž*, odst. 49

Poslední příloha se týká vzdělávání. Na celostátní úrovni by mělo probíhat školení vedoucích a lektorů nižších úrovní. Měly by probíhat přímo v režii Sekce pro mládež ČBK. Na nižších úrovních pak příloha nabízí různé současné možnosti.

Je dobré si všimnout, že dokument se věnuje hudbě pro „mladé lidi“ a rozhodně nic neříká o zapojení rytmické hudby do mešní liturgie pro dospělé. Obsahuje sice obecná pravidla svobody v Kristu vyjádřená II. vatikánským koncilem, ale zároveň „připouští“ nové formy (pouze) s ohledem na specifické vnímání a motivaci období dospívání a mladistvého elánu.

7.3 Zpívejte Pánu – 2017

Dokument byl vydán jako závazná směrnice církve Spojených států v roce 2007³². Byl přeložen do češtiny a vydán českou biskupskou konferencí, už ne jako závazný předpis, ale jako inspirace z prostředí katolické církve USA. Pokyny v dokumentu vycházejí z obecně platných dokumentů (Římský misál, Všeobecné pokyny k Římskému misálu a další), proto jsou i pro nás srozumitelné a snadno využitelné. V dokumentu se američtí biskupové snaží „vnést do problematiky liturgické hudby také pokyny kompetentní církevní autority, aby osvětlily nespočetné kontroverze a ideologické názory, které společenství více rozdělují, než spojují“³³. Prezentační tohoto dokumentu vyjádřili naši biskupové, že se ideou této instrukce v zásadě ztotožňují.

Proč zpíváme

„Hudba je znamením lásky“, tedy k oslavě Boží přirozeně patří. Zároveň „Víra, když je ve slavení vyjádřena dobře, roste“. Proto má církev velký zájem na tom, aby hudba při liturgii byla na té nejlepší možné úrovni. „Kristus nás ... vždy zve k tomu, abychom vstoupili do zpěvu, abychom se povznesli nad své vlastní obavy a starosti a celou svou bytostí se oddali hymnu jeho velikonoční oběti ke cti a slávě Nejsvětější Trojice.“³⁴

Církev se modlí

V druhé části dokumentu je popsáno, jakým způsobem by se **jednotlivé osoby a prvky liturgie** církve měly účastnit na rozvoji a využití liturgické hudby.

32UNATED STATES CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS, Sing to the Lord; Music in Divine Worship, Washington D.C., 2007

33 KONFERENCE KATOLICKÝCH BISKUPŮ USA, *Zpívejte Pánu – hudba v bohoslužbě, Úvod k českému vydání*, s. 15

34 *tamtéž*, odst. 14

Biskup – vlastím příkladem a svým zájmem o provozování liturgické hudby v komunitách povzbuzuje aktivní účast na zpěvu.

Kněz – nejvíce ovlivňuje podobu liturgie. Může sice ve výjimečných případech zpívané pasáže mše hlasitě recitovat, nesmí to však dělat jen ze svého pohodlí.³⁵

Jáhen – musí být příkladem aktivní účasti na shromáždění věřících

Liturgické shromáždění – je třeba vybudovat znalost stabilního repertoáru liturgických písní bohatých po teologické stránce. K tomu je nutná stabilní péče o hudební formaci.

Pěvecký sbor (Schola) – dbá na to, aby svoji produkcí neomezil aktivní účast lidu na zpěvu. Sám by měl sbor zpívat pouze ve vyhrazených místech mše.

Žalmista – přednáší žalm a vede lid při zpěvu odpovědi

Kantor – vede zpěv shromáždění. Předzpěvuje některé invokace (Pane smiluj se, Sláva) a zpívá některé aklamace.

Varhany a jiné instrumenty – hlavní úlohou je vést a doprovázet zpěv. Samy mohou hrát jen preludium, postludium a při přípravě darů.

Koordinátor hudby a zpěvu – profesionální „ředitel kůru“. Dohlíží na plánování, koordinaci a personální obsazení liturgického hudebního programu.

Vedení a formace – Hudebníci a zpěváci jsou na prvním místě učedníky a teprve potom služebníky. Vykonávají opravdovou liturgickou službu³⁶, proto by ji měli vykonávat kompetentně.

Latina v liturgii – Faráři by měli zajistit „aby aby věřící dovedli recitovat nebo zpívat části mešního řádu, pro ně určené, také latinsky“³⁷ Důvodem pro to, aby se latina neužívala mohou být problémy s výslovností a porozuměním.

Hudba katolické bohoslužby

Při zachování těsné provázanosti s liturgií by hudebníci měli uchovávat poklad liturgické hudby našich předků a zároveň usilovat o „plodný dialog s moderním světem“³⁸

35 srov. Musicam sacram 8

36 SC 29

37 Musicam sacram 47, srov. SC 54

38 KONFERENCE KATOLICKÝCH BISKUPŮ USA, *Zpívejte Pánu – hudba v bohoslužbě*, s. 42

Gregoriánský chorál – je „vlastní zpěv římské liturgie“ (SC 116) proto každá snaha o podporu jeho užívání nejen scholou, ale i lidem, si zaslouží maximum podpory.

Skladatel a hudba naší doby – Texty skladeb musí být inspirovány z Pisma svatého nebo z posvátné liturgie a musí být vyjádřením katolické víry. Autor musí být vybaven tak, „aby vnímal a melodií vyjádřil tajemství, které je obsaženo v liturgii.“ (odst. 83)

Nástroje – „mají být liturgii chápány, jako jakési rozšíření a podpora základního liturgického nástroje, kterým je lidský hlas. Kromě píšťalových varhan je možné použití nejrůznějších nástrojů „podle dlouhodobých místních zvyklostí za předpokladu, že jsou pro užití v liturgii vhodné, nebo je lze vhodnými učinit“ (odst. 90)

Instrumentální hudba – Pomáhá shromážděným připravit se na bohoslužbu. Během mše a v postludiu „pak může propůjčit hlas citům lidského srdce“. Ticho nemusí však být vždy zaplněno.

Příprava hudby pro katolickou bohoslužbu

Části určené ke zpěvu

Především je třeba zpívat to, co zpívá kněz nebo jáhen či lektor s odpovědí lidu nebo kněz i lid společně. „Dokonce i kněz s velmi omezenou schopností zpívat je schopen zpívat *Pán s vámi* na jednom tónu“ (odst 115) Pořadí důležitosti zpěvu:

1. dialogy a aklamace (*Svatý*, aklamace po *Tajemství víry*, *Amen*)
2. litanie (*Kyrie*, *Beránku Boží*)
3. responsoriální žalm (i jednoduchý nápěv)
4. hymny (písňe)

Posvátné ticho – Je třeba dbát o to, „aby se náležitě střídal příliv zvuků a ticha. Význam ticha v liturgii nelze nikdy přecenit. (odst. 118)

Kdo připravuje hudbu pro liturgii – Hlavní zodpovědnost nese celebrant. Dbá na společné duchovní dobro, ne na své sklony. Je dobré přizvat jako poradce nejenom hudebníky, ale i další členy shromáždění.

Pečlivost při výběru liturgické hudby – Vedle textové složky by měla být vždy zvažována i její emocionální působivost. Nezapomenout na to, že „prvotní úlohou

hudby v liturgii je pomáhat shromáždění spojit se s tím, co koná Kristus, a propůjčit hlas daru víry“ (odst. 125)

Posuzování kvalit liturgické hudby

- Trojí posuzovací hledisko – liturgické, pastorační a hudební – je třeba vždy zvážit společně, ve vzájemné souvislosti
- Liturgické hledisko – aby méně významné prvky nezastiňovaly prvky významnější
- Pastorační hledisko – přízpůsobení povaze místa a shromáždění. Vždy je však možnost učit se a porozumět novým věcem. Stále je třeba se ptát: „Přitáhne tato skladba tyto konkrétní lidi blíže ke Kristovu tajemství ...?“ (odst. 133)
- Hudební hledisko – Vyžaduje hudební kompetence. „Vpustit do liturgie levné, banální písně, či hudební klišé ... znamená udělat liturgii lacinou, vystavit ji výsměchu a otevřít dveře úpadku.“ (odst. 135)

Hudební struktura katolické bohoslužby

Tato část je aplikací instrukcí obsažených vesměs ve Všeobecných pokynech k Římskému misálu, které jsou pro účely této práce příliš konkrétní, proto je ponechána laskavému čtenáři k samostatnému studiu.

SHRNUTÍ

8. Cíle liturgie a liturgické hudby

8.1 Sláva Boží

V liturgii se připojujeme ke slavení nebeské liturgie, jejíž sláva je pro nás nepředstavitelná. Snažíme se alespoň našimi skromnými možnostmi co nejlépe vyjádřit onu slávu Boží. Tento cíl je zmíněn ve všech zmíněných dokumentech před i po koncilu.

„V pozemské liturgii zpíváme s celým množstvím nebeských zástupů chvalozpěv slávy Pánu a ctíme památku svatých v naději na podíl a společenství s nimi.“ (SC 8)

8.2 Posvěcení věřících

V liturgii se odehrává oběť Ježíše Krista Bohu Otci, ke které se připojuje všechno stvoření. Účastníci liturgie v kostele jako lidé nejsou hodni sami o sobě stanout před

Boží tváří. V průběhu liturgie se tedy posvěcují a sjednocují s Církví, se vším stvořením a s Kristem. I když hlavní roli při této proměně hraje Duch svatý, na lidech je, aby se na Jeho působení řádně připravili. Nezanedbatelnou úlohu v tomto představuje hudba, která působí i tam, kam slova nedosáhnou.

Apoštol vybízí věřící, kteří se scházejí v očekávání příchodu svého Pána, aby společně zpívali žalmy, hymny a duchovní písně (srov. Kol 3,16). Zpěv je totiž znamením plesání srdce (srov. Sk 2,46). Proto sv. Augustin správně říká: »Kdo miluje, ten zpívá,« a již ve starověku vzniklo přísloví: »Dvakrát se modlí, kdo dobře zpívá.« (VPŘM 39)

Opět platí, že takovou funkci může mít jen hudba posvátná, prostá vší světskosti. Taková hudba, která „pomáhá ztrápenému věřícímu volat Kyrie eleison (Pane smiluj se), vykoupenému věřícímu zpívat aleluja a hledícímu do budoucnosti v naději na přicházející království marana tha (Pane náš, přijď)“.³⁹

8.3 Vzdělání věřících

Tento cíl liturgie a liturgické hudby, uvedený v dokumentu *Tra le sollecitudini*, v pozdějších dokumentech chybí. Je o tím, že vzdělání bylo přesunuto z kostelů do různých vzdělávacích institucí. Přesto však prvek „novosti“ hraje při liturgii významnou roli. Liturgická hudba by neměla být pouze vyzkoušená a tradiční. Chceme vystoupit ze své komfortní zóny a zpívat Pánu píseň novou.

Tuto novost nelze zajistit bez aktivního přístupu ke vzdělávání v oblasti liturgie a liturgické hudby.

„Kromě hudební výchovy ať mají členové scholy také vhodnou výchovu liturgickou a duchovní.“ (MS 24)

A prvním impulzem může být třeba i návštěva liturgie v nějaké cizí farnosti, nebo i zemi, která nám může ukázat nové možnosti.

9. Oblasti vyjadřující vlastnosti a principy liturgické hudby

9.1 Posvátnost

Hudba spojená s uctíváním Boha v liturgii by měla být oproštěná pokud možno co nejvíce od všeho světského, co s oslavou Boha nesouvisí. Texty písní by měly vycházet z liturgických textů, nebo alespoň s jejich smyslem úzce souviset. Melodie by pak měly

39 Klemens Richter, *Liturgie a život*, Vyšehrad 1996, s. 52

doplnit, co je slovy nevyslovitelné. Proto je nemyslitelné, aby písně připomínaly melodii, nástrojovým obsazením nebo způsobem provedení světské umění. Jen takovou hudbou lze důstojně oslavit Boha.

„... musí být posvátná, a tedy prosta všeliké světskosti netoliko sama v sobě, nýbrž i ve způsobu, jakým bývá podávána od účinkujících. (TLS 2)

Liturgická hudba bude tedy tím posvátnější, čím těsněji bude spjata s liturgickým dnem, ať vroucnějším vyjádřením modlitby nebo sjednocením srdcí, ať tím, že posvátným obřadům dodá slavnostnější ráz. (SC 112)

V určitou chvíli ať se také zachová posvátné ticho (MS 17)

„Píšťalové varhany ať jsou v latinské církvi ve velké úctě jako tradiční hudební nástroj.“ (MS 62)

Jiné nástroje lze připustit k bohoslužbě podle úsudků a souhlasu příslušné územní autority, pokud se jich dá vhodně užít k posvátné službě nebo se pro ni dají vhodně přizpůsobit, pokud jsou ve shodě s důstojností chrámu a skutečně napomáhají k duchovnímu povznesení věřících (MS 63)

„Při mších svatých, ať zpívaných nebo čtených, se může k doprovodu zpěvu pěveckého sboru i lidu použít varhan nebo jiného hudebního nástroje, zákonitě dovoleného. Samostatně se může hrát na nástroj na začátku, dřív než kněz přistoupí k oltáři, při obětování, při přijímání a na konci mše.“ (MS 65)

Církev nepovažuje zpěv s nástrojovým doprovodem za vhodnější pro posvátné účely. (DC odd.II., §4. VII.)

„Samostatná hra na tyto nástroje není dovolena v době adventní, postní, ve svatém třídní a při hodinkách a mších za zemřelé.“ (MS 66)

„Ježto však moderní hudba se dala hlavně do služeb světských, bude třeba s větší bedlivostí přihlížeti k tomu, aby hudební skladby moderního slohu, které se připouštějí do chrámu, neobsahovaly nic světského, nepřipomínaly divadelní motivy a nebyly vytvořeny na způsob světských kusů ani ve svých vnějších formách.“ (TLS 5)

„Ježto zpěv má vždy převládat, proto varhany nebo jiné nástroje jej mají prostě podpírat, a nikdy ho potlačovat.“ (TLS 16)

„... hudba je pouze část liturgie a její pokorná služebnice.“ (TLS 23)

Při slavení Eucharistie s lidem, zejména o nedělích a svátcích, se má dávat, nakolik je to možné, přednost formě mše zpívané, i vícekrát téhož dne. (MS 27)

Zpěv nesmí být doprovázen reprodukovanou, ani automatickou hudbou (DMSSL).

9.2 Pravé umění

Hudba v liturgii by měla být krásná, kvalitní, to nejlepší z hudby, co je člověk schopen vytvořit. Taková hudba, co sama o sobě člověka uchvátí a náhodný návštěvník kostela se se zalíbením zaposlouchá. Nemusí být složitá, ale musí všemi dostupnými prostředky vyjádřit Boží slávu. Kvalitní by mělo být i provedení hudby.

Velkým problémem ve správném chápání vhodnosti nebo nevhodnosti hudby pro liturgii je otázka vkusu. Posoudit nějaký text lze více či méně objektivně. S melodií je to už horší a hodnocení vhodnosti způsobu provedení může být už značně individuální. V dokumentech je napsáno, že by vhodnost hudby pro liturgické použití měli hodnotit odborníci. Existují proto zpěvníky a písně schválené pro tento účel. Každá farnost je však jiná a proto vodítkem pro posuzování vhodnosti v daném místě by měla být právě osvěta založená na znalosti základních principů vyjádřených v dokumentech.

„... musí být p r a v ý m uměním, neboť není možno, aby jinak měla na ducha posluchačů onu působivost, které chce Církev dosíci, přijímajíc do své liturgie zvukové umění.“ (TdS 2)

„Přítom církev schvaluje všechny formy pravého umění, pokud mají náležité vlastnosti, a přijímá je do liturgie.“ (SC 112)

„Každému liturgickému úkonu ať pod vedením duchovního správce předchází svorná účinná příprava všech zúčastněných, ať jde o přípravu obřadu nebo o přípravu pastorační či hudební.“ (MS 5)

„Uzpůsobenou katechezí a cvičením ať je lid veden postupně k čím dál větší, ano k plné účasti na tom, co mu přináleží.“ (MS 6b)

„Přesto některé zpěvy lidu budou moci být svěřeny také pěveckému sboru, zvláště tenkrát, když věřící ještě nejsou dostatečně poučeni nebo když se použije hudebních skladeb pro více hlasů.“ (MS 16c)

„Výchova celého lidu ke zpěvu ať se děje bedlivě a trpělivě, současně s výchovou liturgickou.“ (MS 18)

„Je nanejvýš záhodno, aby varhaníci a ostatní hudební umělci dovedli nejen náležitě hrát na nástroj sobě svěřený, ale sluší se, aby poznali a pronikli vlastního ducha posvátné liturgie.“ (MS 67)

9.3 Univerzalita - všeobecnost

Hudba při liturgii by měla být univerzální, pochopitelná pro každého. (srov. TLS 2) Jen stěží se mohu připojit k oslavě Boha, pokud zpívám nebo poslouchám něco, čemu nerozumím, co ve mně vzbuzuje nelibé pocity nebo mi odvádí pozornost. Proto by liturgická hudba měla pamatovat i na toto hledisko, které souvisí pochopitelně s kulturně historickým prostředím a hudebním rozhledem účastníků liturgie.

V tomto ohledu je třeba zmínit hudební žánr (styl), který je v současnosti hodně rozšířen a zároveň vzbuzuje nemalé diskuse – tzv. křesťanský folk, někde nazývaný jako rytmická hudba nebo kytarové skupiny. Je to už několik desítek let, co se začal objevovat tento druh hudby, nejprve při různých akcích křesťanské mládeže a později i při liturgii. Teprve nedávno tento jev byl u nás oficiálně zpracován jako Směrnice ČBK pro používání liturgické hudby při bohoslužbách, zvláště ve vztahu k mládeži. V úvodu dokumentu se píše, že „... se setkáváme s určitým napětím mezi hudebníky a liturgi...“⁴⁰ Možná je to způsobeno tím, že mladí nadšení křesťanští hudebníci zestárlí, ale některé váže k této hudbě stále emocionální vztah. Tato hudba však byla schválena jako „překlenutí propasti“⁴¹ a v mnoha případech nemusí v konkrétním společenství věřících splňovat kritérium univerzality a někdy ani kritérium kvality a posvátnosti.

Podobným způsobem však můžeme hodnotit i emocionálně-sentimentální písně⁴², které můžeme najít v Jednotném kancionálu. Nevyhovují principu univerzality právě pro svoji omezenou časovost a mohou tak vzbudit nepochopení u části současné obce věřících.

Jak má vypadat hudba splňující princip univerzality v dokumentech nenajdeme. Je to pochopitelné, obecná pravidla neexistují. Hudba, která je pravým uměním a zároveň splňuje kritérium posvátnosti, však bývá i všeobecně pochopitelná, univerzální.

40 Směrnice ČBK pro používání liturgické hudby při bohoslužbách, zvláště ve vztahu k mládeži, s. 2

41 tamtéž s. 6

42 ŠMÍD, F.: Můj pohled na naše soudobé kancionály. In: Psalterium. Ročník 1, číslo 2/2007, 15. duben 2007, s. 15

9.4 Gregoriánský chorál a latina

Už počátkem dvacátého století reagoval sv. Pius X. na pronikání nevhodných prvků do liturgie návratem k osvědčené tradici gregoriánského chorálu a polyfonní hudby. Přes velké úsilí a proklamace unikátního postavení chorálu i v pokoncilních dokumentech se stále nedaří tento druh hudby běžně rozšířit. Možná je to následek nechuti věřících „vracet se“ k latině, možná nepohodlí učit se chorální melodie. V každém případě umění chorálu se z běžných farností vytrácí. „Čisté“ řešení, ve které doufali předchozí generace liturgů, zatím nefunguje. Liturgická hudba je tedy „obnažena“ a vystavena vlivům moderní společnosti. Přesto však má smysl vlastní zpěv Římské liturgie a vlastní jazyk církve podporovat, jak nás k tomu vybízejí i závazné předpisy Magisteria.

„Církev považuje gregoriánský chorál za vlastní zpěv římské liturgie“ (SC 116)

„ Ať se duchovní správcové postarají, aby věřící dovedli recitovat nebo zpívat části mešního řádu, pro ně určené, také latinsky“ (MS 47)

„Poněvadž v dnešní době se stále častěji scházejí věřící různých národů, je prospěšné, aby uměli zpívat snadným nápěvem latinsky alespoň některé ze základních mešních zpěvů, zvláště vyznání víry a modlitbu Páně.“ (VPŘM 42)

9.5 Společný zpěv (předepsaný zpěv)

Společný zpěv je jedním ze základních požadavků, který se prolíná všemi dokumenty. Krásně to popisuje základní pokoncilní dokument *Musicam Sacram*: „Nic nemůže být při posvátných obřadech slavnostnější nebo krásnější, než když celá obec vyjadřuje svou víru zbožnost zpěvem.“ (MS 16).

Samotný zpěv je považován za vlastní církevní hudbu (TLS 7)

Liturgický úkon má vznešenější formu, když jej zpívá i duchovenstvo kteréhokoli stupně ve své funkci i lid, který se úkonu účastní (SC 113) Neboť touto formou se stává modlitba výraznější a zřejměji se zjevuje tajemství posvátné liturgie a její vlastní hierarchický a společenský ráz (MS 5)

Důležitý je společný zpěv, aktivní účast věřících i kněze na zpěvu (srov. MD 190, MS 5)).

Kněz má povinnost zpívat to, co je určeno ke zpěvu s výjimkou odůvodněných případů. (srov. MS 8).

„Je prospěšné, aby kněz i přísluhující kteréhokoli stupně připojili svůj hlas k hlasu celé obce věřících v těch zpěvech, které patří lidu.“ (MS 26)

Ale při výběru částí, které se mají zpívat, ať se začne s těmi, které jsou svou podstatou důležitější, a to zejména s těmi, které má zpívat kněz nebo přísluhující a na které lid odpovídá nebo které má zpívat kněz společně s lidem. (MS 7)

Aby se toho dosáhlo, je především záhodno to, co samo sebou vyžaduje zpěv, opravdu zpívat, avšak takovým druhem a takovou formou, jakou si žádá ráz věci. (MS 6)

Při společném zpěvu by měl znít gregoriánský chorál nebo jednoduchá melodie. (srov. MSD 63).

Je prospěšné, aby byl takový zpěvák (který vede zpěv lidu) i v kostele, který má svou scholu, pro takové úkony, kterých se schola nemůže zúčastnit, a přesto se sluší, aby se konaly s jistou slavnostností, a tedy se zpěvem. (MS 21)

Schola cantorum má být s ohledem na zařízení toho kterého kostela umístěna tak:

- a) aby byla jasně viditelná její povaha, že totiž je částí shromážděné obce věřících a že vykonává zvláštní úkol;
- b) aby byla usnadněna její liturgická služba (Inter oecumenici 97)
- c) aby všichni její členové měli snadnou možnost plné účasti na mši svaté, to jest i na svatém přijímání. (MS 23)

PRAKTICKÁ ČÁST

Úkolem praktické části je zjištění současného stavu praxe liturgické hudby ve vybraných farnostech. Jedná se o vzorek farností pražské diecéze, které jsou srovnatelné svojí velikostí a působností ale liší se polohou, historií a tradicí.

Zjištěné údaje jsou dále porovnány s nařízeními a doporučeními dokumentů Magisteria. Toto porovnání zde neslouží k hodnocení, zda se liturgická hudba v té které farnosti provozuje správně či ne, ale k nastínění okruhů pro případný další výzkum či jako inspirace pro osvětu.

10. Farnosti⁴³

Holešovice

1 kostel (Sv. Antonín Holešovice, Sv. Kliment – v rekonstrukci)

2 kněží a 1 trvalý jáhen, farní sbor, farní rada

1-2 mše za den, 4 mše v neděli.

Chodov

2 kostely (Sv. Františka z Assisi a Centrum matky Terezy)

2 kněží a 2 trvalí jáhni, hud. skupina, pastorační rada.

1-2 mše za den, 4 mše v neděli.

Farnost u kostela Nejsv. Srdce Páně

1 kostel

2 kněží, 1 jáhen, chrámový sbor a 2 hud. skupiny, pastorační rada.

2 mše denně, 5 mší v neděli.

Stodůlky

2 kostely (Sv. Jakub starší a Sv. Prokop)

4 kněží (3 celebrující), 4 hud. skupiny, pastorační rada

1-2 mše ve všední den, 6 mší v neděli.

43 Údaje byly zjištěny z oficiálních webů farností 20. 6. 2021

11. Tvorba dotazníku

11.1 Struktura dotazníku

Při sestavování dotazníku je důležitý nejenom jeho obsah, ale i forma, která do značné míry ovlivňuje ochotu lidí dotazník vyplnit.

Zásady struktury dotazníku:

- Na začátku by měl mít **uvedený cíl**, který souzní s přáními i potřebami respondentů (motivace k vyplnění)

Při rozesílání jsem použil tento úvod:

Pochválen buď Ježíš Kristus!

„Jmenuji se Přemysl Žák a dokončuji bakalářské studium na KTF UK.

„Vždy jsem měl vždy blízko k hudbě a ta mě též přivedla do katolických chrámů, kde jsem mohl přihlížet liturgii. A duch liturgie mě postupně vtahoval, až mě se před 18 lety přitáhl v náruč církve. Jako muzikant jsem se ve všech farnostech, kde jsem pobýval, také snažil hudbou sloužit. Postupem let však ve mě stále narůstal pocit, že hudba při liturgii někdy neodpovídá výjimečnosti a posvátnosti této činnosti. Když jsem to začal studovat hlouběji, zjistil jsem, že toto téma je velmi široké a plné všelijakých názorů, někdy i nepodložených.

Rozhodl jsem se udělat malou sondu do života liturgické hudby několika pražských farností. Výsledky bych chtěl v bakalářské práci porovnat s dokumenty Magisteria, které se liturgické hudby týkají. Protože dotazník je anonymní, nepůjde o to, jestli se u vás hudba při liturgii provozuje správně, či ne. Práce by měla spíše nastínit témata, o které by se mohla opírat osvěta nebo další výzkum.

Oslovuji vás jako člověka, který má k liturgii blízko a aktivně při ní vykonává nějakou službu. Prosím, abyste odpověděl(a) na otázky dotazníku, zabere vám to přibližně 10 minut. Proto vám budu vděčen, když tak učiníte obratem.

Možná je má práce a vaše účast v dotazníku jen kapkou v moři, ale věřím, že upřímná snaha má vždy svoje místo v Božím plánu.

Děkuji.“

- Dotazník by měl být **pohodlně vyplnitelný** (pohodlí, malá ztráta času).

On-line forma toto splňuje. Předpoklad 10 minut jsem opřel o zkušenost s vyplňováním dotazníku prvního respondenta, kterému jsem byl přítomen.

- Měly by se **střídat otázky** s jasnou a objektivní odpovědí s otázkami více subjektivními. (udržení pozornosti)

Dotazník je proložen otázkami na subjektivní posouzení.

- Měl by obsahovat i otázky umožňující vlastní komentář, názor. (motivace – možnost si postěžovat, něco navrhnout nebo upřesnit)

U velké části otázek je uvedena možnost „jiné“, která umožňuje vložení krátkého komentáře.

- Měl by být logicky **rozčleněn do částí** (větší přehlednost a uchopitelnost)

Dotazník je rozdělen tematicky do pěti částí.

- Měl by být v **elektronické i papírové verzi** (různé požadavky a možnosti respondentů)

Vzhledem k tomu, že se nedařilo efektivně komunikovat s farnostmi, možnost vyplnit dotazník v papírové formě nebyla nakonec z časových důvodů využita.

V dotazníkovém šetření měli být původně osloveni všichni účastníci mše: duchovní správce farnosti, ostatní kněží farnosti (příp. jáhni), akolyté, lektor, kantor (žalmista), varhaníci, vedoucí kůru, scholy, hudební skupiny, příslušující na mši, muzikanti, zpěváci a zástupci „lidu“.

Vlivem různých okolností (zejména situací kolem pandemie COVID19) byly získány informace pouze od duchovních správců tří farností a ze čtvrté farnosti od jednoho z kněží. Vzhledem k cíli této práce, kterým je porovnání stavu praxe liturgické hudby s principy uvedenými v dokumentech, toto omezení neznamená větší ztrátu.

Dotazník je sestaven s myšlenkou pokrýt jednotlivé oblasti zmíněné v dokumentech zde uvedených. Většina otázek se tedy týká některého z témat praxe liturgické hudby. Protože však členění podle témat by bylo pro respondenty nepřehledné a možná i návodné, snažil jsem se uspořádat otázky do bloků podle běžné liturgické praxe.

Otázky byly dvou druhů:

popisné – umožňovaly rychlé vyplnění i vyhodnocení. Rizikem takových otázek je, že výčet možností nemusí vždy stačit. Např:

Chrámový sbor zpívá na mši:

pravidelně příležitostně neexistuje

názorové – formulovány tak, aby respondent vyjádřil svůj názor. U každé z nich byla možnost komentáře. Tyto otázky jsem zařadil jako motivační. Byly uvedeny vždy na konci bloku tak, aby přerušily popis. Např:

Jsem spokojen(a) s aktivní účastí lidu na společném zpěvu.

vůbec nejsem spokojen(a) mám k tomu výhrady celkem spokojen(a) velmi spokojen(a)

komentář: _____

Vzhledem k tomu, že pro každou farnost byl nakonec vyplněn jen jeden dotazník, byly nastaveny všechny všechny otázky jako povinné.

Dotazník byl zadán respondentům formou on-line Google formuláře, který umožňuje snadné vyplňování i vyhodnocení. Obsahoval 52 otázek a ty byly rozděleny tematicky do pěti oddílů.

Pro zařazení každé otázky existoval jednak konkrétní důvod jejího zařazení – tzv. „motivace“ a dále byla vztažena ke nějakému tématu řešeného v dokumentech („princip“). Např.

Lid v kostele zpívá:

◆ každou mši ◆ většinu mší ◆ jen nedělní mše ◆ jen slavnostní mše

- motivace: Zpěv při mši je někde brán jako umělecká produkce, kdo „neumí zpívat“, nezpívá.
- princip: společný zpěv

11.2 Výběr témat

Motivací zabývat se touto problematikou byly osobní zkušenosti autora, proto výběr témat může být zatížen jistým subjektivním pohledem. Přesto cílem práce je pokrýt co nejširší spektrum možných problémů v provozování liturgické hudby ve farnosti.

Okruhy témat:

- Všeobecné informace
 - Jak jsou pojaty jednotlivé části mše, liturgické doby?
- Sbor, schola, varhany
- Rozvíjení hudební stránky liturgie a osvěta.
- Jak je to s výběrem a provozováním hudby při liturgii?
 - Kdo se podílí na výběru repertoáru?
 - Které žánry se provozují? Z kterých zdrojů se čerpá?
 - Jakým způsobem se LH provozuje (obsazení, výběr nástrojů, umístění, ozvučení)
- Doplnění. Latina, gregoriánský chorál a znalost dokumentů

11.3 Otázky dotazníku

Jednotlivé otázky jsou zde uspořádány podle témat navržených výše. Ke každé je vždy uvedena proč je součástí dotazníku a které principy popsané v dokumentech s ní souvisí.

➤ Všeobecné informace

■ Jak jsou pojaty jednotlivé části mše, liturgické doby?

1. Lid v kostele zpívá:

◆ každou mši ◆ většinu mší ◆ jen nedělní mše ◆ jen slavnostní mše

- motivace: Zpěv při mši je někde brán jako umělecká produkce, kdo „neumí zpívat“, nezpívá.
- princip: společný zpěv

2. Když se zpívá, zazní většinou během nedělní mše (kromě ordinaria, žalmu, příp. otčenáše):

◆ více než dvě různé písně ◆ dvě různé písně ◆ jedna píseň ◆ jiné _____

- motivace: Z důvodu nedostatečného repertoáru nebo neschopnosti varhaníka naučit se další doprovod se účastníci liturgie „spokojí“ s jednou písní
- princip: sláva Boží, kvalita

3. *Mimo svátky a neděle se při mši zpívá obvykle: __ (více odpovědí):*

- ◆ žalm ◆ zpěv před evangeliem ◆ píseň z kancionálu ◆ nezpívá se ◆ jiné _____
- motivace: občas se ve feriální mši ze zvyku nezpívá
- princip: předepsaný zpěv (MS)

4. *Při nedělní mši lid zpívá obvykle: __ (více odpovědí):*

- ◆ vstupní zpěv ◆ žalm ◆ zpěv před evangeliem ◆ zpěv k přípravě darů
- ◆ zpěv po přijímání (dikůčinění) ◆ závěrečný zpěv ◆ jiné _____
- motivace: Někde se nahrazuje zpěv hudbou
- princip: předepsaný zpěv (MS)

5. *V neděli se většinou zpívá ordinarium:*

- ◆ celé ◆ bez Věřím ◆ jen určitá část _____ ◆ jen se recituje
- motivace: Někdy se ordinarium nezpívá jen proto že chybí varhaník. Přitom žalmista nebo jiný zpěvák by mohl zpěv vést.
- princip: předepsaný zpěv (MS)

6. *Když se zpívá ordinarium, tak je to: __ (více odpovědí)*

- ◆ Bříza ◆ Eben ◆ Olejník ◆ jiné _____
- motivace: Někde je zvykem zpívat jen jedno ordinarium.
- princip: sláva, posvátnost

7. *Během doby postní při nedělní mši znějí varhany (nebo jiný nástroj) bez zpěvu :
_ (více odpovědí)*

- ◆ při přípravě darů ◆ na začátku nebo po mši ◆ při svatém přijímání ◆ neznějí ◆ jiné _
- motivace: Během postního období se někde změní pouze repertoár, ne provedení.
- princip: posvátnost – liturgická doba

8. *Kněz zpravidla: (vyberte vždy z trojice jednu možnost)*

Na slavnostní mši ◆ zpívá ◆ jen předzpěvuje ◆ jen recituje

Na nedělní mši ◆ zpívá ◆ jen předzpěvuje ◆ jen recituje

Na všednodenní mši ◆ zpívá ◆ jen předzpěvuje ◆ jen recituje

- motivace: Kněz na feriální mši málokdy zpívá.
- princip: předepsaný zpěv (MS)

9. *COVID: Které části mše byly omezením zpěvu postiženy: __ (více odpovědí)*

- ◆ kněz ani lid nezpíval vůbec ◆ zpíval pouze kněz ◆ lid zpíval odpovědi v dialogu
- ◆ úvodní zpěv lidu vynechán ◆ úvodní zpěv lidu nahrazen jinou hudbou
- ◆ žalm recitován ◆ žalm zpíván jen žalmistou
- ◆ zpěv před evangeliem recitován ◆ zpěv před evangeliem zpíván pouze sólově
- ◆ zpěv k nesení darů nahrazen jinou hudbou
- ◆ zpěv k přijímání nahrazen jinou hudbou ◆ závěrečný zpěv lidu vynechán
- ◆ závěrečný zpěv lidu nahrazen jinou hudbou ◆ jiné _____
- motivace: Velká variabilita provádění opatření.
- princip: společný zpěv, posvátnost

10. *Jsem spokojen (a) s aktivní účastí lidu na společném zpěvu.*
Škála od „nespokojen (0)“ až k „velmi spokojen(4)“

➤ **Kterí lidé se podílejí na organizaci, vedení a provozování LH?
(Sbor, schola, varhany)**

11. *Zpěv většinou doprovázejí:*

- ◆ píšťalové varhany ◆ kytarová skupina ◆ jiný doprovod ◆ pravidelně se to střídá
- ◆ bez doprovodu ◆ jiné
 - motivace: zjištění
 - princip: univerzalita

12. *Chrámový sbor zpívá na mši:*

- ◆ pravidelně ◆ příležitostně ◆ neexistuje
 - motivace: zjištění
 - princip: aktivita, kvalita

13. *Chrámový sbor tvoří většinou:*

- ◆ farníci z kostela(farnosti) ◆ farníci z kostela(farnosti) i hosté ◆ je z jiného kostela
- ◆ neexistuje
 - motivace: zjištění
 - princip: aktivita, společný zpěv

14. *Chrámový sbormistr má:*

- ◆ sbormistrovské vzdělání (i kurzy) ◆ sbormistrovské zkušenosti (i jinde) ◆ ani jedno
- ◆ nevím ◆ neexistuje
 - motivace: zjištění
 - princip: vzdělání, kvalita

15. *Schola (skupina) zpívá na mši:*

- ◆ pravidelně ◆ příležitostně ◆ neexistuje
 - motivace: zjištění
 - princip: aktivita, kvalita

16. *Scholu (skupinu) tvoří většinou:*

- ◆ farníci z kostela ◆ farníci z kostela i hosté ◆ je z jiného kostela ◆ neexistuje
 - motivace: zjištění
 - princip: aktivita, společný zpěv

17. *Vedoucí scholy (skupiny) má:*

- ◆ hudební vzdělání (i kurzy) ◆ zkušenosti s vedením skupiny (i jinde) ◆ ani jedno
- ◆ nevím ◆ neexistuje
 - motivace: zjištění
 - princip: aktivita, kvalita

18. *Píšťalové varhany znějí na mši:*

- ◆ pravidelně ◆ příležitostně ◆ neznějí
 - motivace: zjištění
 - princip: kvalita

19. *Varhaník:*

- ◆ je farníkem z daného kostela ◆ je hostem ◆ varhaníci se střídají
- motivace: zjištění
- princip: kvalita, společný zpěv

20. *Alespoň jeden z varhaníků má:*

- ◆ hudební vzdělání (i kurzy) ◆ zkušenosti s hraním na varhany (i jinde) ◆ ani jedno
- ◆ nevím ◆ jiné
- motivace: zjištění
- kvalita

21. *Jsem spokojen s uměleckou úrovní hudby při mši.*

Škála od „nespokojen (0)“ až k „velmi spokojen(4)“

- motivace: zjištění
- princip: kvalita

➤ **Rozvíjení hudební stránky liturgie a osvěta**

22. *Pokud při nedělní mši nehrají varhany ani jiný doprovod, potom lid ___ (více odpovědí):*

- ◆ nezpívá ◆ zpívá odpovědi ◆ zpívá ordinarium ◆ zpívá jednu píseň
- ◆ zpívá i dvě a více písní ◆ jiné
- motivace: Někde je zvykem zpívat pouze s doprovodem, i když je přítomen zpěvák, který dokáže vést lid ve zpěvu.
- princip: Společný zpěv, posvátnost

23. *Schola (skupina) se schází k nácviku většinou:*

- ◆ více než 1x týdně ◆ 1x týdně ◆ příležitostně ◆ vůbec (jen před produkcí)
- ◆ neexistuje ◆ jiné
- motivace: zjištění
- princip: aktivita, kvalita

24. *Chránový sbor se schází k nácviku většinou:*

- ◆ více než 1x týdně ◆ 1x týdně ◆ příležitostně ◆ vůbec (jen před produkcí)
- ◆ neexistuje ◆ jiné
- motivace: zjištění
- princip: aktivita, kvalita

25. *Repertoár písní na mši:*

- ◆ je zažitý, nemění se ◆ občas je doplněn o novou píseň
- ◆ je snaha učit se stále novým písním
- motivace: Někde je rozhodující zažitý zvyk, neochota se učit něco nového.
- instrukce: aktivita

26. *O smyslu liturgie se mluví mezi farníky kostela:*

- ◆ často i mimo mši ◆ pouze kolem mše ◆ jen když se něco děje ◆ zřídka
- motivace: zjištění
- princip: aktivita, vzdělání

➤ **Jak je to s výběrem a provozováním hudby pro liturgii?**

■ **Kdo se podílí na výběru repertoáru?**

27. *K podobě hudby při mši dávají zpravidla podněty:*

- ◆ všichni farníci kostela ◆ jen hudebníci a zpěváci
- ◆ jen s varhaník, vedoucí sboru (scholy, skupiny)
 - motivace: Někde je zažitě, že do repertoáru písní může mluvit jen člověk „poučený“
 - princip: aktivita

28. *Repertoár písní na mši zpravidla navrhuje: (více odpovědí)*

- ◆ varhaník ◆ vedoucí scholy (skupiny, sboru) ◆ více lidí ◆ kněz ◆ jiný _____
- motivace: zjištění
- předpis: aktivita

29. *Dokážu sám posoudit, která hudba (píseň) je pro danou část dané mše vhodná.*

- ◆ nedokážu ◆ ano, ale raději se poradím
- ◆ odhaduji sám (sama) podle svých zkušeností
- ◆ dokážu sám (sama) na základě znalostí

Komentář: _____

- motivace: zjištění
- princip: vzdělání

■ **Které žánry se provozují? Z kterých zdrojů se čerpá?**

30. *V kostele se při mši zpívá ze zpěvníku: (více odpovědí)*

- ◆ Jednotný kancionál ◆ Mešní zpěvy ◆ Hosana ◆ Taizé ◆ vlastního ◆ mimo zpěvník
- motivace: Zjištění
- princip: univerzalita

31. *Při nedělní mši znějí obvykle písně: __ (více odpovědí)*

- ◆ s liturgickými texty ◆ s texty z písma ◆ s jinými texty schválenými pro liturgii
- ◆ s libovolnými texty souvisejícími s danou liturgií ◆ jak kdy ◆ nejsem si jist
- motivace: Pravidla pro výběr písní se dosti liší.
- princip: posvátnost

32. *Při nedělní mši znějí obvykle skladby: __ (více odpovědí)*

- ◆ určené prvotně pro liturgii ◆ užívané převážně v liturgii ◆ jiné nábožné písně
- ◆ nejsem si jist
- motivace: Pravidla pro výběr písní se dosti liší.
- princip: posvátnost

33. *Melodie kytarových a poprockových písní na mši často připomínají světské písně.*

- ◆ nikdy ◆ výjimečně ◆ občas ◆ toto hledisko nesleduji
- motivace: Občas zazní nevhodné motivy.
- princip: posvátnost

34. *Druh (žánr) hudby při mši je vybírán:*

- ◆ s respektem ke vkusu všech farníků ◆ po vzájemné dohodě s farníky
- ◆ jako kompromis, aby se vyhovělo všem skupinám ◆ jiné _____
- motivace: Někde se více hledí na přání farníků než na vhodnost hudby.
- princip: posvátnost

35. *Jednotný kancionál obsahuje hodně skladeb poplatných době, ve které vznikaly.*

- ◆ nesouhlasím ◆ jen výjimečně ◆ ano, pár jich tam je ◆ ano, je třeba pečlivě vybírat
- Komentář _____
- motivace: zjištění
 - princip: univerzalita

36. *Mešní zpěvy obsahují hodně neznámých melodií.*

- ◆ nesouhlasím ◆ jen výjimečně ◆ ano, pár jich tam je
- ◆ ano, proto je špatně využitelný

Komentář _____

- motivace: zjištění
- princip: univerzalita

37. *Zpěvník hosana by neměl být používán při mších pro dospělé jako hlavní.*

- ◆ nesouhlasím ◆ záleží na vkusu lidí v kostele ◆ ano, ale pouze výjimečně
- ◆ souhlasím

Komentář _____

- motivace: zjištění
- princip: univerzalita

■ **Jakým způsobem se LH provozuje (obsazení, výběr nástrojů, umístění, ozvučení)**

38. *Na mši se pravidelně používají tyto hudební nástroje: (více odpovědí)*

- ◆ varhany ◆ kytara ◆ zobcová flétna ◆ housle ◆ bicí nástroje (chrastítka) ◆ klávesy
- ◆ jiné _____
- motivace: zjištění
- posvátnost

39. *Při mši je umístěn sbor (schola, skupina) zpravidla:*

- ◆ na kůru ◆ v kněžišti ◆ mezi oltářem a lidem ◆ v postranní lodi kostela ◆ jiné
- motivace: Někde může stát sbor (schola, skupina) na nevhodném místě.
- instrukce: posvátnost

40. *Ozvučení hudby při mši používá:*

- ◆ celá schola (skupina, sbor) ◆ jen některé nástroje ◆ jen žalmista (sólista) ◆ nikdo
- ◆ jiné _____
- motivace: Ozvučení všeho druhu dnes už není na překážku liturgii.
- princip: posvátnost

41. *Hudba při mši v našem kostele většinou splňuje kritérium „posvátnosti“.*

- ◆ nesouhlasím ◆ jen někdy ◆ většinou ano ◆ souhlasím ◆ nejsem si jist(a)
- Komentář _____

- motivace: Posvátností se někdy myslí jen nábožnost.
- princip: posvátnost

42. *Kytarový nebo poprockový doprovod při mši je určený pro mladou generaci.*

♦ nesouhlasím ♦ jsou písně pro které to platí ♦ většinou ano ♦ souhlasím

Komentář _____

- motivace: Někde se používá jako rovnocenná alternativa.
- princip: univerzalita

43. *Píšťalové varhany by měly při mši sloužit především k doprovodu zpěvu.*

♦ nesouhlasím ♦ pouze v určitých případech ♦ souhlasím s výhradami ♦ souhlasím

Komentář _____

- motivace: Někde varhany zajišťují slavnostnost.
- princip: posvátnost

44. *Rytmický doprovod při mši není vzhledem k našim tradicím vhodný.*

♦ nesouhlasím ♦ většinou je vhodný ♦ jen pro mše s účastí mládeže

♦ je vhodný jen výjimečně

Komentář _____

- motivace: zjištění
- princip: univerzalita

45. *Varhany vyplňují tichá místa při mši.*

♦ nesouhlasím, ticho je důležitější ♦ hrají pouze při přípravě darů

♦ nehrají jen předepsaných chvílích ticha ♦ hrají všude, pokud je to tak domluveno

Komentář _____

- motivace: Někde je ticho vnímáno skoro až jako něco nepatřičného.
- princip: posvátnost

46. *Zpěv bez doprovodu je pro nedělní mši málo slavnostní.*

♦ nesouhlasím ♦ vhodné je použít, alespoň jednoduchého doprovodu varhan

♦ doprovod varhan (nebo jiné hudby) je žádoucí ♦ souhlasím, je to důležité

Komentář _____

- motivace: Bez doprovodu to někde není žádná slavnost.
- princip: posvátnost

47. *Schola (sbor) by neměl zpívat zpravidla z kůru.*

♦ nesouhlasím, kůr je pro to nejvhodnější ♦ z kůru, až na opodstatněné výjimky

♦ obojí je stejně vhodné ♦ souhlasím, pokud je to možné

Komentář _____

- motivace: Někde je to zvyk, přestože by bylo možné zpívat jinde.
- princip: společný zpěv

➤ **Doplnění. Jak je to s latinou a gregoriánským chorálem?**

48. *S latinou se při mších ve vašem kostele setkáváte: ___ (více odpovědí)*

♦ při latinských mších ♦ při zpěvech sboru (scholy) ♦ výjimečně (např. sekvence)

♦ nesetkávám ♦ jiné _____

- motivace: Latina z liturgie mnohých kostelů prakticky vymizela.

- instrukce: univerzalita

49. *S gregoriánským chorálem se ve vašem kostele setkáváte:*

- ◆ občas i při české mši ◆ jen při latinské mši ◆ nesetkávám ◆ nejsem si jist co to je
- ◆ jiné _____
 - motivace: Gregoriánský chorál v běžných kostelích zaznívá většinou jen při latinských mších nebo jako příležitostná píseň sboru (scholy).
 - instrukce: univerzalita

50. *Latinsky umím zpaměti: _____ (více odpovědi)*

- ◆ Pater Noster ◆ Credo ◆ základní odpovědi k latinské mši ◆ jiné
- motivace: zjištění
- princip: univerzalita

51. *Četl jsem tyto dokumenty Magisteria týkající se hudby při liturgii:*

- ◆ konstituce Sacrosanctum Concilium ◆ instrukce Musicam Sacram
- ◆ Direktář pro mše s dětmi ◆ Všeobecné pokyny k Římskému misálu ◆ jiné _____
 - motivace: Málokdo ví, kde by mohl najít pravidla nebo principy pro liturgickou hudbu.
 - princip: vzdělání

Při přepisování dotazníku do on-line formy bohužel omylem vypadly tato otázka:

Liturgické vzdělání (i kurzy a semináře) má kromě kněze:

- ◆ varhaník ◆ vedoucí scholy (skupiny) ◆ sbormistr chrámového sboru
- motivace: zjištění
- vzdělání

12. Výsledky z dotazníkového šetření

Každá otázka obsahuje odpovědi ze čtyř farností. Pokud bychom se chtěli soustředit reálný stav praxe liturgické hudby v jednotlivých farnostech, potom bychom museli zajistit skutečnou anonymitu odpovědí. V rámci pouhých čtyř farností by to nebylo reálné. Proto cíl dotazníkového šetření je všimnout si tendencí a rozporů, které se v odpovědích objeví. Výsledkem pak budou úvahy a otázky, které mohou posloužit jako inspirace pro širší průzkum, případně osvětu ve farnostech Pražské arcidiecéze.

Výsledky jsou rozděleny tematicky podle principů, jež jsou zmíněny v teoretické části. Tam také najdeme konkrétní odkazy na příslušné předpisy dokumentech.

Čísla v závorce představují čísla otázek dotazníku.

12.1 Společný zpěv (předepsaný zpěv)

Z odpovědí vyplývá, že při nedělních i feriálních mších s doprovodem varhan je provozován společný zpěv na dobré úrovni (1,3). Kněz na feriálních mších vždy jen recituje (8), i když má podle MS **možnost zpívat prefaci** s dialogem a doxologií.

Protože dané farnosti nemají o varhaníky nouzi (18-20) jsou lidé na doprovod zjevně zvyklí a v jedné z farností **bez varhan ani nezpívají**. Určitě by bylo možné se zamyslet, jak tuto situaci vylepšit pomocí zkušeného zpěváka, který by zpěv vedl nebo jednoduchých mešních písní určených pro tento případ.

Ve farnostech funguje sbor, na kterém se podílejí sami farníci (13) a ve většině ještě i Zajímavým zjištěním je **praxe zpěvu scholy i sboru z kůru** (39), která je potvrzená tím, že kůr považují respondenti za dobrou variantu. Podle MS 23 nebo VPŘM 312 poloha na kůru, vzdáleného od liturgického dění je méně vhodná.

12.2 Kvalita hudby, vzdělání

Při nedělních mších se zpívají kromě ordinaria minimálně dvě písně (2). Kvalitu hudby zvyšují i sbor (12) a schola, (15) které pravidelně zkouší (23,24), aby mohli podpořit zpěv na společné liturgii. Jejich vedoucí však většinou **nemají hudební vzdělání** (14,17).

Opakem jsou **varhaníci, kteří mají vzdělání i zkušenosti** a při hře se i střídají. Překvapující je, že respondenti nejsou s uměleckou úrovní hudby v průměru příliš spokojeni. To naznačuje patrně **problémy s koordinací** jednotlivých subjektů a možné problémy s komunikací.

Kněží pak vycházejí všichni se **znalosti VPŘM** a SC v polovině případů i MS a Direktáře pro mše s dětmi.

12.3 Posvátnost

Písně používané při liturgii (32) jsou prvotně určené pro liturgii nebo převážně používané v liturgii. V jednom případě též jiné nábožné písně. Podobně je to i s texty písní (31), pouze v jednom případě jsou texty libovolné, pouze související s liturgií. Melodie nikdy nepřipomínají světské písně, v jedné farnosti však občas připomínají (33). Výběr žánru hudby je v každé farnosti vybírán jinak (34). Ve všech případech pak respondenti vyjádřili, že hudba splňuje kritérium posvátnosti (41).

Ukazuje se, že kritériu posvátnosti je věnována pozornost. Nicméně se trochu liší její hodnocení. V některých případech může být důležitější prvek výběru komunitou, než co největší blízkost liturgii. Dokonce v jednom případě se připouští občasné **použití nevhodných melodií**, které není na újmu posvátnosti hudby.

Dalším tématem je použití nástrojové hudby při liturgii, především píšťalových varhan. Zde je vyjádřen poměrně velký kontrast v odpovědích. Největší rozdíl je v otázce zda by varhany měly sloužit **především k doprovodu zpěvu** (43). Zde polovina respondentů nesouhlasí podobně je to i v otázkách úlohy varhan při nedělní mši (46) a v otázce liturgického ticha (45). Další potvrzení rozdílného přístupu k roli nástrojové hudby je v otázce na **dobu postní**. Zde jeden respondent připouští, že varhany znějí pravidelně při přípravě darů.

Zajímavý příspěvek k této problematice je vidět v otázce provozování liturgické hudby během pandemických restrikcí (9). Z odpovědí vyplývá, že v některých farnostech hledisko doprovodu mše hudbou převládlo nad výsostným postavením společného zpěvu. Jak vyplývá z dokumentů, **nahrazení zpěvu nástrojovou hudbou** se jeví podle zde uvedených principů jako nepřipustné.

Co se týče použití techniky a „světských“ hudebních nástrojů (38,40), tak je vidět, že se stává běžným a že již nepředstavuje problém při vlastním prožívání liturgie.

12.4 Univerzalita

Různé žánry se dnes vyskytují při liturgii poměrně běžně (11). Ve sledovaných farnostech se používají také rozličné zpěvníky (30). Jejich hodnocení respondenty je však dosti rozdílné (35,36,37). Na druhé straně vymezení proti tvrzení, že kytarový nebo poprockový doprovod při mši je určený pro mladou generaci bylo takřka jednomyslné (43).

V těchto výsledcích je vidět vyjádření osobních preferencí respondentů i jejich snaha neprosazovat je na úkor ostatních. V principu je to správný přístup, hrozí zde však nebezpečí, že se **vytratí objektivní hledisko**. Toto téma je hodně citlivé, proto vyžaduje spíše vysvětlování než nařizování. Podkladem k diskusi k tomu mohou být dokumenty a doporučení Magisteria týkající se liturgie samotné. Stálé **prohlubování chápání podstaty liturgie** ve farnosti pak zákonitě přinese plody i v této oblasti.

Specifickou oblastí, která nese univerzalitu ve své podstatě je gregoriánský chorál a používání latiny. S latinou se ve zmiňovaných farnostech lze setkat jen ojediněle, pouze v jedné z nich se slouží latinská mše (48). Podobné je to s „vlastním zpěvem církve“ gregoriánským chorálem (49), který většinou slouží jen jako jakési zpestření. Jelikož respondenti byli nakonec pouze z řad kněží, dalo se předpokládat jejich znalost latinského znění částí mše. Mezi základními texty, zmiňovanými v dokumentech je však také **Credo**. Jeho text však znají nazpaměť jen dva ze čtyřech respondentů.

12.5 Aktivita

Toto poslední téma nevyplývá přímo ze zde probíraných dokumentů, hraje však důležitou roli v životě farnosti a podílí se na kvalitě a posvátnosti liturgické hudby i vzdělání věřících.

Výsledky v dotazníku ukazují, že aktivita farníků ve vybraných pražských farnostech je vysoká. Existence sboru (12), scholy (15), složených převážně z farníků (13,16) a jejich pravidelná činnost (23,24) je dobrou vizitkou. Repertoár liturgických písní se až na výjimky obnovuje a podněty k tomu vychází i od farníků (27,28).

Zájem o společné prožívání smyslu liturgie se však v jednotlivých farnostech liší. Tomuto odpovídá otázka, jak často se mluví mezi farníky **o smyslu liturgie** (26). V dnešní době si každý může najít informaci o smyslu liturgie na internetu nebo i jinde. Společné prožívání tohoto tajemství však vyžaduje živou komunikaci mezi lidmi.

13. Závěr

Práce si kladla za cíl porovnat liturgickou praxi ve čtyřech farnostech pražské arcidiecéze s předpisy dokumentů Magisteria. Původní záměr rozkrýt zároveň strukturu názorů a poučenosti jednotlivých účastníků liturgie se nezdařil, protože se nepodařilo je oslovit. Byly tak k dispozici pouze fakta od kněží farnosti, případně jejich názory.

Co se týče dokumentů Magisteria, některé bylo možno najít v oficiálním překladu do češtiny, některé však pouze v překladech do jiných jazyků. V těchto případech jsem si vybral anglický překlad. Ze starších dokumentů se ukázal jako základní přínos *Tra de sollicitudini sv. Pia X.*, ale i ze dalších dokumentů se podařilo vybrat podstatné myšlenky, které dotváří obraz současných předpisů.

Pro přehled historickém pozadí dokumentů a pokoncilním vývoji liturgické hudby u nás byly pro mě velice přínosné diplomové práce O. Talaše a Z. Tučkové. Pro

všeobecné použití ve farnostech se jeví jako užitečný text F. Šmída a publikace *Zpívejme k Pánu*.

K tomu, aby mohlo dojít k co možná neobjektivnějšímu srovnání liturgické praxe s dokumenty byly vytvořeny oblasti, ve kterých se jednotlivé otázky posuzovaly. Mohlo tak dojít ke komplexnějšímu pohledu na liturgickou praxi v celé oblasti a snadněji se hledaly příslušné předpisy pro porovnání.

Výsledky tohoto porovnání poskytují jen nepatrný vhled do liturgického života našich farností. Ukazují však cestu, jak je možno pohlížet na kvalitu naší liturgické praxe se znalostí základních principů a smyslu liturgické hudby a celé liturgie.

Seznam použitých zkratek

ČBK – Česká biskupská konference

DC – Divini cultus, konstituce Pia XI.

DMSSL – De musica sacra et sacra liturgia, instrukce Pia XII.

LH – liturgická hudba

MD – Mediator dei – encyklika Pia XII.

MS – Musicae sacram – instrukce

MSD – Musicae sacrae disciplina, encyklika Pia XII.

SC – Sacrosanctum concilium – konstituce II. vatikánského koncilu

TLS – Tra le sollecitudini, motu proprio sv. Pia X.

VPŘM – Všeobecné pokyny k Římskému misálu

Seznam literatury

- ADAM A., *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, Praha 2001
- AUGUSTINUS, A., *Vyznání, Kalich*, Praha 2006.
- CIKRLÉ, K., SEHNAL, J., *Příručka pro varhaníky*, 2. nezměněné vydání, Rosice: Gloria, 1999,
- ČALA, A., *Duchovní hudba*. Olomouc 1946. Dodatek 1, s. 208-215
- DENIS, H., *Jak slavit eucharistii*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2000
- Dokumenty II. vatikánského koncilu*: Praha: Zvon, 1995
- JAN PAVEL II., *Chirograf k 100. výročí Motu proprio „Tra le sollecitudini“ o posvátné hudbě*. In: *Psalterium*, 2009, III, č. 5, s. 18-20, volný překlad redakce.
- KONFERENCE KATOLICKÝCH BISKUPŮ USA, *Zpívejte Pánu – hudba v bohoslužbě, Česká biskupská konference Praha 2017*,
- KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU, *Direktorium pro mše sv. s dětmi (Directorium de Missis cum pueris)*, MCM Olomouc 1992
- KUB, J., *Jakou hudbu při liturgii?* In: *Amen*, měsíčník pro vzdělávání ve víře. Praha, Krystal OP, 1999, č. 5.
- Lekcionář (A), Všeobecné pokyny (praenotanda)*, Česká biskupská konference Praha, 2005
- Mešní řád s modlitbami nad dary a s prefacemi*, Česká liturgická komise, Praha 1984
- Mešní zpěvy*, Česká liturgická komise, Praha 1989
- PIUS X., *Motu proprio o obnově posvátné hudby z 22. listopadu roku 1903*
- PIUS XI., *Konstituce o liturgii, gregoriánském zpěvu a posvátné hudbě z 20. prosince roku 1928*, Praha: Editio Cyril, 1958
- PIUS XII., encyklika *Mediator Dei* (2. 10. 1947), AAS 39 (1947), s. 521–600.
- PIUS XII., encyklika *Musicae sacrae disciplina* (25. 12. 1955), AAS 39 (1956), s. 5-26

POSVÁTNÁ KONGREGACE OBŘADŮ: *De musica sacra et sacra liturgia* (ze dne 3. září 1958), Řím

POSVÁTNÁ KONGREGACE OBŘADŮ: *O hudbě v posvátné liturgii Musicam sacram* (ze dne 5. března 1967), Řím

RATZINGER, J., *Duch liturgie*: Barrister & Principal, Brno, 2006

Směrnice ČBK pro používání liturgické hudby při bohoslužbách, zvláště ve vztahu k mládeži, Česká biskupská konference, Praha 2015

ŠMÍD, F., *Předpisy katolické církve týkající se liturgické hudby*, Text připraven za podpory grantu FRVŠ 1454/98, knihovna KTF UK, Praha 1999

ŠMÍD, F.: Můj pohled na naše současné kancionály. In: *Psalterium*. Číslo 2/2007, 15. duben 2007; s. 13-16.

TALAŠ, O., *Církevní zákonodárství o posvátné hudbě a jeho recepce v českých zemích od Tra le sollicitudini do II. vatikánského koncilu, dipl. práce, cyrilometodějská teologická fakulta UP, 2018*

TUČKOVÁ, Z. *Hudba v liturgii po Druhém vatikánském koncilu v českých zemích*. Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017

Všeobecné pokyny k římskému misálu, 3. vydání (2002)

Elektronické zdroje

Farnost Chodov, oficiální stránky, <<https://www.kcmt.cz/>> (30. 6. 2021)

Farnost Nejsv. Srdce Páně, Vinohrady, oficiální stránky <<https://srdcepane.cz/>> (30. 6. 2021)

Farnost Stodůlky, oficiální stránky <<https://farnoststodulky.cz/>> (30. 6. 2021)

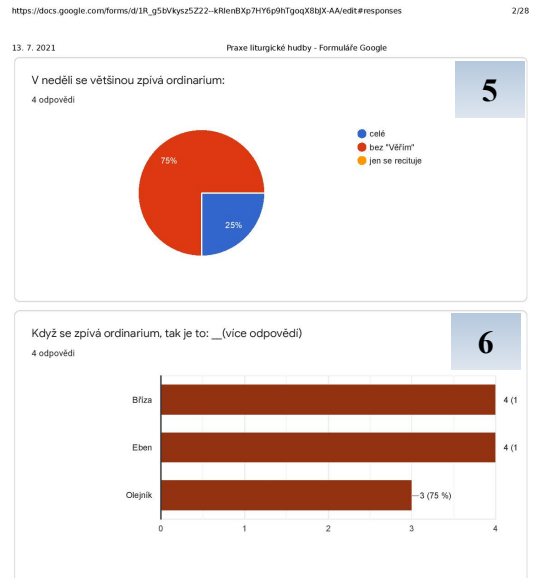
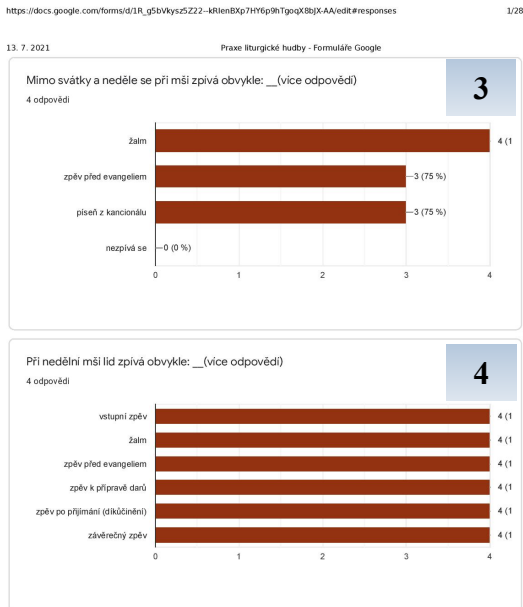
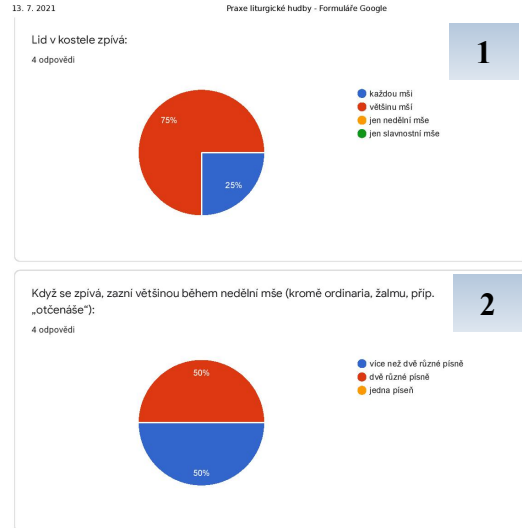
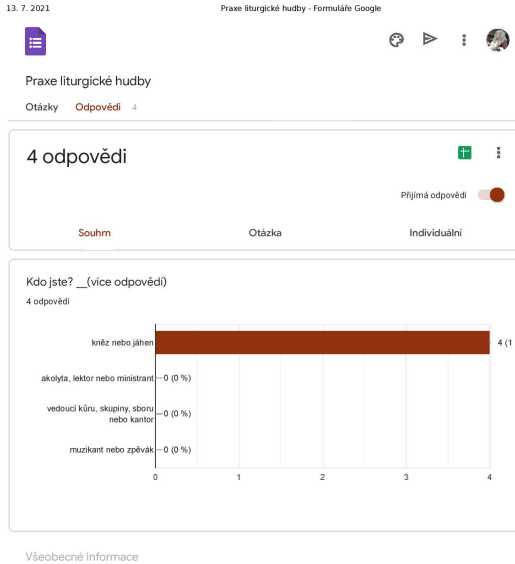
Farnost Holešovice, oficiální stránky <https://www.svatyantonin.cz>

Dokumenty o liturgické hudbě, stránky Liturgie.cz, (30. 6. 2021)
<<http://www.liturgie.cz/temata/liturgicka-hudba/dokumenty-o-liturgicke-hudbe>>

Dokumenty Magisteria na oficiálních stránkách Vatikánu, <www.vatican.va> (30. 6. 2021)

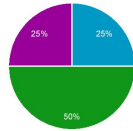
Přílohy

Výsledky dotazníku

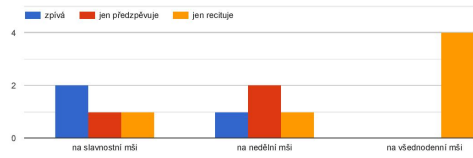
Během doby postní při nedělní mši znějí varhany (nebo jiný nástroj) bez zpěvu : **7**
odpověď)

4 odpovědi

- při přípravě darů
- na začátku a po mši
- při svatební příjmání
- neznámí
- jako jindy, tedy během celé mše
- varhany se zpěvem jako jindy

Kněz zpravidla: (více odpovědí: vyberte vždy z dvojice „jen předzpějuje“ jednu možnost) **8**

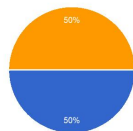
Komentář:
1 odpověď

Čím víc, tím líp.

Sbor, schola, varhany

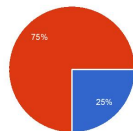
Zpěv většinou doprovázejí:

4 odpovědi

- píšťalové varhany
- kytarová skupina
- pravidelně se to střídá
- bez doprovodu

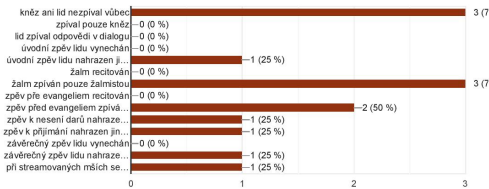
Chrámový sbor zpívá na mši: **12**
4 odpovědi

- pravidelně
- příležitostně
- neexistuje

COVID: Které části mše byly omezením zpěvu postiženy: __ (více odpovědí) **9**

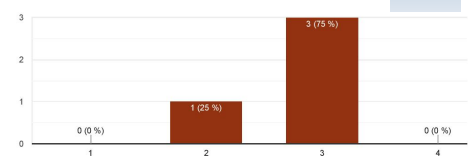
4 odpovědi

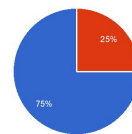
Názory:

Jsem spokojen(a) s aktivní účastí lidí na společném zpěvu. **10**

4 odpovědi

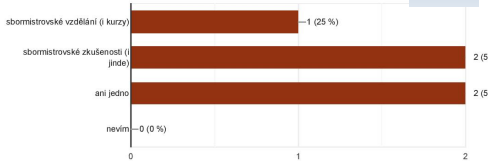

Chrámový sbor zpívá na mši: **13**
4 odpovědi

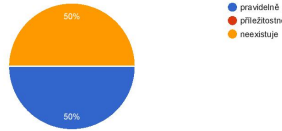
- farnici z kostela (farnosti)
- farnici z kostela (farnosti) i hosté
- je z jiného kostela (farnosti)

Chrámový sbormistr má: **14**
4 odpovědi

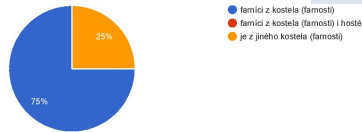
Schola (skupina) zpívá na mši:
4 odpovědi

15

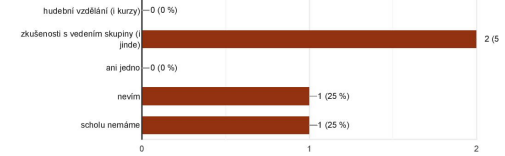
Scholu (skupinu) tvoří většinou:
4 odpovědi

16

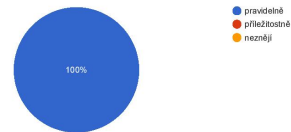
Vedoucí scholy (skupiny) má: __ (více odpovědi)
4 odpovědi

17

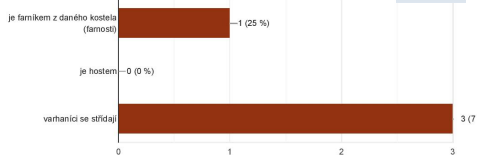
Přítalové varhany znějí na mši:
4 odpovědi

18

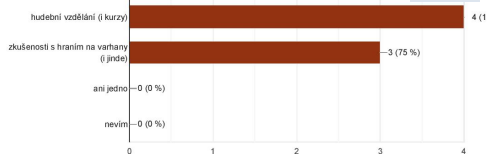
Varhaník: (více odpovědi)
4 odpovědi

19

Alespoň jeden z varhaníků má: __ (více odpovědi)
4 odpovědi

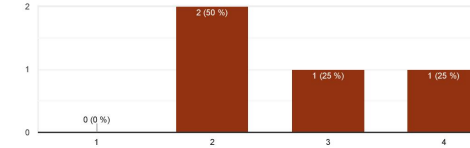
20

Názory:

Jsem spokojen(a) s uměleckou úrovní hudby při mši.
4 odpovědi

21

Komentář:

2 odpovědi

Vždy to jde lépe.

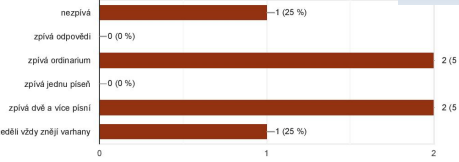
Jak mám odpovědět na to, odkud jsou členové scholy a jaké vzdělání má vedoucí, pokud schola neexistuje?

Rozvíjení hudební stránky liturgie a osvěta

Pokud při nedělní mši nehrají varhany ani jiný doprovod, potom lid: __ (více odpovědí)

4 odpovědi

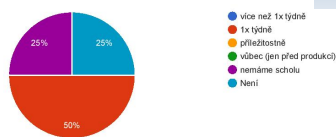
22

Schola (skupina) se schází k nácviu většinou:

4 odpovědi

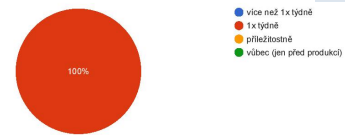
23

Chrámový sbor se schází k nácviu většinou:

2 odpovědi

24

Repertoár písní na mši:

4 odpovědi

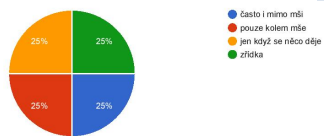
25

O smyslu liturgie se mluví mezi farníky kostela:

4 odpovědi

26

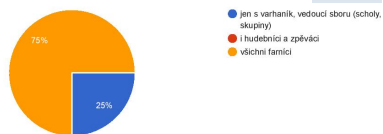

Výběr a provozování hudby pro liturgii

K podobě hudby při mši dávají (kromě kněze) zpravidla podněty:

4 odpovědi

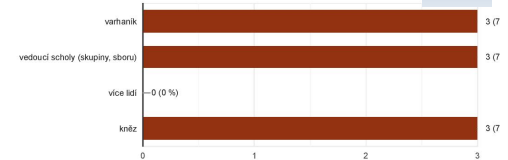
27

Repertoár písní na danou mši zpravidla navrhuje: __ (více odpovědí)

4 odpovědi

28

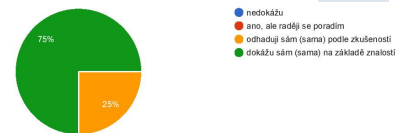

Názory:

Dokážu posoudit, která hudba (píseň) je pro danou část dané mše vhodná.

4 odpovědi

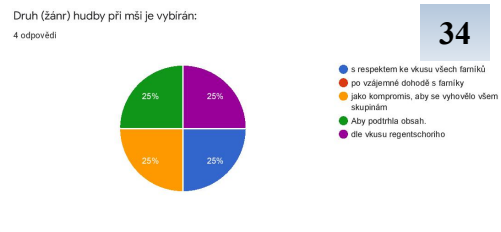
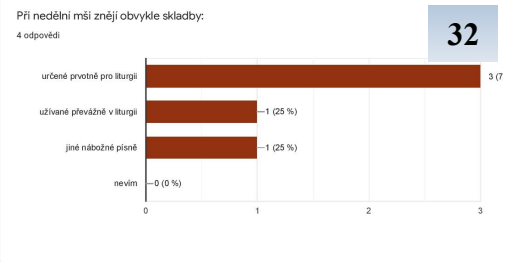
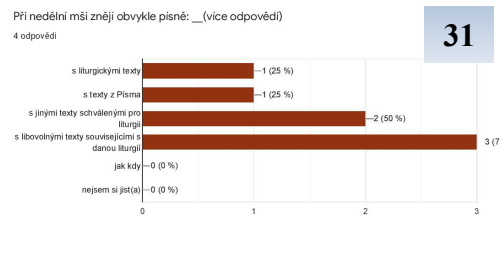
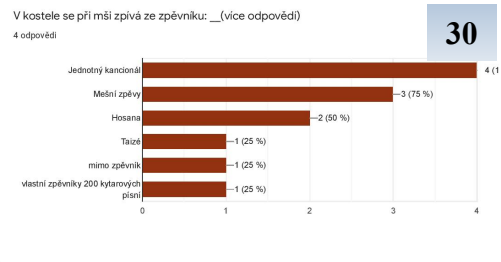
29

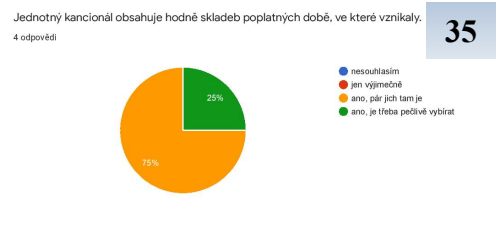
Komentář:

0 odpovědi

Na tuto otázku zatím nejsou žádné odpovědi.

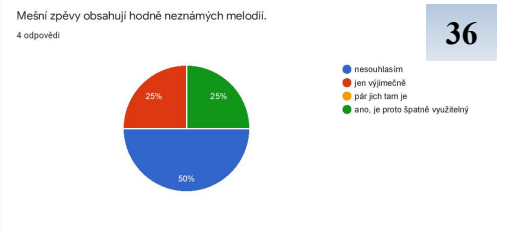
Názory:

Komentář:

0 odpovědí

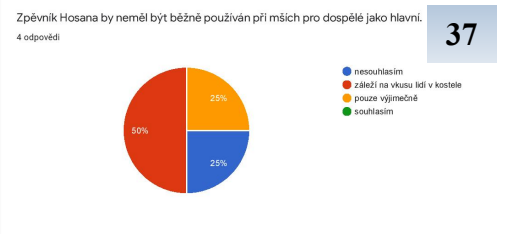
Na tuto otázku zatím nejsou žádné odpovědi.

Komentář:

0 odpovědí

Na tuto otázku zatím nejsou žádné odpovědi.

Komentář:

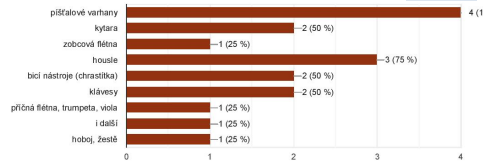
1 odpověď

Záleží na výběru.

Na mši se pravidelně používají tyto hudební nástroje: __ (více odpovědí)

38

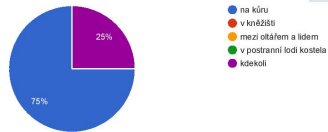
4 odpovědi

Při mši je umístěn sbor (schola, skupina) zpravidla:

39

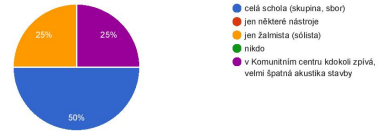
4 odpovědi

Ozvučení hudby při mši používá:

40

4 odpovědi

Názory

Hudba při mši v našem kostele splňuje kritérium „posvátnosti“.

41

4 odpovědi

Komentář:

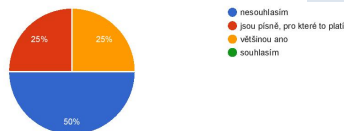
0 odpovědi

Na tuto otázku zatím nejsou žádné odpovědi.

Kytarový nebo poprockový doprovod při mši je určený pro mladou generaci.

42

4 odpovědi

Komentář:

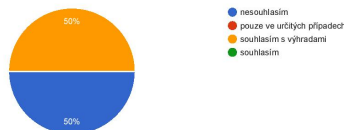
1 odpověď

co si představujete pod jednotlivými odpověďmi se mohu pouze domýšlet

Pišťalové varhany by měly při mši sloužit především k doprovodu zpěvu.

43

4 odpovědi

Komentář:

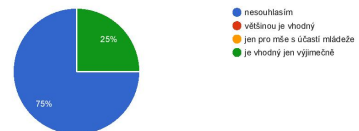
0 odpovědi

Na tuto otázku zatím nejsou žádné odpovědi.

Rytmičkový doprovod při mši není vzhledem k našim tradicím vhodný.

44

4 odpovědi

Komentář:

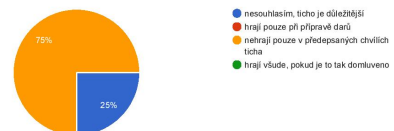
0 odpovědi

Na tuto otázku zatím nejsou žádné odpovědi.

Varhany (nebo jiná hudba) vyplňují tichá místa při mši.

45

4 odpovědi

Komentář:

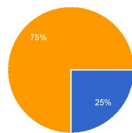
0 odpovědi

Na tuto otázku zatím nejsou žádné odpovědi.

Zpěv bez doprovodu je pro nedělní mši málo slavnostní.

4 odpovědi

46

- nesouhlasím
- vhodné je využít alespoň jednoduchého doprovodu varhan
- doprovod varhan (nebo jiné hudby) je žádoucí
- souhlasím, je to důležitě

Komentář:

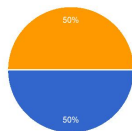
0 odpovědí

Na tuto otázku zatím nejsou žádné odpovědi.

Schola (sbor) by neměla zpívat zpravidla z kůru.

4 odpovědi

47

- nesouhlasím, kůr je pro to nejvhodnější
- z kůru, až na oopodstatněné výjimky
- obzjí je stejně vhodné
- souhlasím, pokud je to možné

Komentář:

0 odpovědí

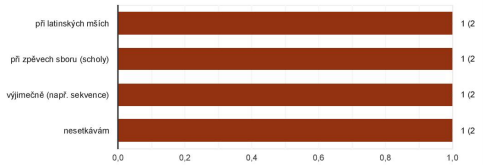
Na tuto otázku zatím nejsou žádné odpovědi.

Doplnění

48

S latinou se při mších ve vašem kostele setkáváte: __ (více odpovědi)

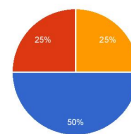
4 odpovědi

S gregoriánským chorálem se ve vašem kostele setkáváte:

4 odpovědi

49

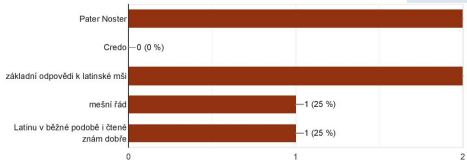

- občas i při české mši
- jen při latinské mši
- nesetkávám
- nejsem si jist(a), co to je

Latinsky umím zpaměti: __ (více odpovědi)

4 odpovědi

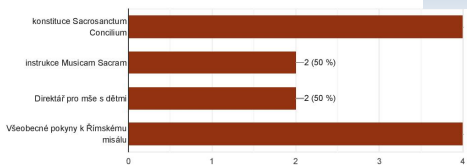
50

Četl jsem tyto dokumenty magisteria týkající se hudby při liturgii: __ (více odpovědi)

4 odpovědi

51

Sem můžete napsat své poznámky k dotazníku:

1 odpověď

Rozhodně zabere víc času než 10 minut, více otázek by mělo být nepovinných (někde na povinné otázky ani nejde odpovědět, pokud např. ve farnosti není schola), možnost zaškrtnout více odpovědí by se hodila u více otázek (minimálně umožnit volbu jiné, pokud se neztotožňuji s žádnou z voleb).